

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Velká Británie a evropská integrace ve světle
britských přihlášek do EHS**

Tomáš Lysák

Praha 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Velká Británie a evropská integrace ve světle
britských přihlášek do EHS**

Tomáš Lysák

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Praha 2012

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil literaturu a prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal.“

Praha, prosinec 2012

.....

PODĚKOVÁNÍ

*Touto cestou bych se chtěl poděkovat PhDr. Lukášovi Novotnému,
Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce.*

Obsah

1	Úvod	1
2	Velká Británie a Evropa (1945-1959).....	4
2.1	Poválečná situace	4
2.2	Schumanův plán a vznik ESUO	8
2.3	Evropské obranné společenství a Západoevropská unie.....	10
2.4	Evropské hospodářské společenství a Euratom	12
2.5	EFTA.....	15
3	První přihláška	18
3.1	Změna přístupu 1959-1961	18
3.2	Cesta k odmítnutí	22
4	Druhá přihláška	35
4.1	Nejednoznačně směrem k Evropě. Období 1964 -1966	35
4.2	Vývoj v EHS v polovině 60. let	40
4.3	Druhé veto	42
5	Třetí pokus?.....	48
5.1	Změny na evropském kontinentu	48
5.2	Změny na britských ostrovech – přímá cesta do Evropy?.....	50
5.3	Vstup do Společenství	52
5.4	Velká Británie – problémový partner?	58
6	Exkurz – britský stranický systém a vztah k ES/EU	62
6.1	Konzervativní strana	62
6.2	Labouristická strana	64
7	Závěr	67
8	Seznam literatury.....	70
9	Resumé	73

1 Úvod

Velká Británie již od počátku integračních snah na evropském kontinentě po roce 1945 zastávala rezervovaný či skeptický postoj k zapojení do nadnárodního sjednocování. Vycházelo to jednak z ekonomického a politického nezájmu, ale také z geopolitické zkušenosti a obav Britů ze ztráty vlastní identity a suverenity. Britská identita vychází z historie Velké Británie, jako metropole, imperiální velmoci a vítěze dvou světových válek. A právě tato minulost a ostrovní izolace zapříčinily pocit oddělenosti či jinakosti od kontinentální Evropy. Nejlépe vztah Velké Británie k Evropě a evropské integraci vystihuje Vladimír Goněc již ve svém nadpisu kapitoly věnující se rozšíření Evropských společenství (ES) o Velkou Británii: *„Velká Británie aneb vedle Evropy a nad Evropou, či jednou nohou v Evropě a současně zády k Evropě, aneb o zemi, která neví, co chce, kromě toho, že by chtěla zůstat supervelmocí, a která nechápe, kde geograficky leží, přičemž 33 km mořské úžiny je pro ni stejná délka jako vzdálenost přes celý oceán“* (Goněc, 2002: 49).

Po druhé světové válce se tak Británie spoléhala a orientovala zejména na „speciální vztah“ s USA, na země Commonwealthu a až v poslední řadě na Evropu. Měla ambice stát se třetí supervelmocí, a proto také odmítla účast při zakládání Evropského hospodářského společenství (EHS). Víra ve vlastní výjimečnost a v jiné možnosti než jaké nabízely struktury Společenství, byly a dodnes jsou jedním z důvodů britského rezervovaného přístupu k evropské integraci.

Hlavními aktéry debaty o roli Velké Británie v procesu evropské integrace jsou od počátku dva hlavní subjekty britského stranického systému – Labouristická strana a Konzervativní strana. Skepse vůči evropské integraci je součástí britské politiky již od 50. let 20. století, kdy britské vlády, lhostejno, zda labouristické či konzervativní, odmítly vstup do evropských integračních struktur. Podněty k podání první přihlášky do EHS vyšly od Konzervativní strany a její motivy byly zejména ekonomické (pragmatismus). Labouristé od 60. do poloviny 80. let (s přestávkami 1967–1970, 1975–1980) prosazovali odmítavý postoj vůči evropské integraci.

V reakci na vznik Evropského hospodářského společenství Velká Británie iniciovala v roce 1960 vytvoření nové organizace nazvané Evropské sdružení volného obchodu (EFTA). Hned na počátku 60. let se však konzervativní vláda pod vedením Harolda Macmillana rozhodla ke změně směru zahraniční politiky a z této změny vzešla první přihláška do EHS v roce 1961. Po podání první žádosti do EHS v roce 1961 se rozběhla dlouhá jednání, která však byla neúspěšná. Ke stejnému jevu následně došlo i u druhé přihlášky podané v roce 1967 za labouristické vlády Harolda Wilsona. Hlavním důvodem podání přihlášek byla nenaplněná ekonomická očekávání vkládaná do EFTA, rozplynutí „speciálního vztahu“ s USA, což potvrdila Suezská krize, dále problémy v rámci Commonwealthu a také to, že se Velká Británie nestala třetí supervelmocí v mezinárodním systému. Neposledním důležitým prvkem byl rychlý ekonomický růst členských zemí EHS. Británie najednou viděla členství v EHS jako možnost vlastního hospodářského růstu a také jako nástroj zahraniční politiky a s tím související posílení vlastní pozice.

Přihlášky Velké Británie narážely zejména na neochotu Francie v čele s prezidentem Charlesem de Gaullem přijmout Británii do EHS. De Gaulle viděl Evropu jako třetí mocnost mezi dvěma supervelmocemi, a to ideálně pod vedením Francie. Obával se možnosti dominance Velké Británie v EHS na úkor Francie a zapojení EHS do amerického bloku, jelikož Británii a USA spojovaly stejné zájmy. Ostatní členské státy EHS přijetí Velké Británie podporovaly, avšak při jednomyslném hlasování bylo rozhodující pověstné „non“ Charlese de Gaulla. K posunu došlo až na přelomu 60. a 70. let, kdy se změnila politická situace ve Francii. Nový francouzský prezident Georges Pompidou jednak nebyl odpůrcem vstupu Velké Británie do EHS, ale Francie se také začala obávat rostoucí role Německa, kterou právě měla vyvažovat Velká Británie. Třetí vyjednávání o vstupu byla zahájena v roce 1970 za konzervativní vlády Edwarda Heatha. Již v roce 1971 byla jednání u konce a zároveň Dolní komora britského parlamentu odsouhlasila členství v EHS. Velká Británie oficiálně vstoupila spolu s Irskem a Dánskem 1. ledna 1973, tj. po více než dvaceti letech od vzniku Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO) a po patnácti letech fungování Evropského hospodářského společenství (EHS).

Na základě uvedeného bude cílem diplomové práce s názvem „Velká Británie a evropská integrace ve světle britských přihlášek do EHS“ analýza vývoje a specifik vztahu Velké Británie k procesu evropské integrace a zasazení do širšího kontextu mezinárodní situace a zahraniční politiky Velké Británie.

2 Velká Británie a Evropa (1945-1959)

2.1 Poválečná situace

Druhá světová válka změnila rozložení sil v mezinárodním systému. Velké Británie se dostala do pozice, ve které se postupně oslabovalo její dřívější výsadní postavení ve prospěch USA a SSSR. Od 19. století až do druhé světové války byla Velká Británie velmocí číslo jedna, i když tuto pozici si po první světové válce udržela jenom díky izolacionismu USA v mezinárodních otázkách (George, 1998: 13). Během druhé světové války Británie vykazovala jasné znaky druhořadé mocnosti, jako například závislost na mocném spojenci či značnou ekonomickou zranitelnost (Gowland, Turner, Wright, 2010: 19). Někteří státníci již krátce po válce nehovořili o Velké Trojce, ale o tzv. „*Velké Dvaapůl*“ (sir Alexander Codogan) (Goněk, 2002: 50). Oslabování pozic Velké Británie v mezinárodním systému si však britští politici dlouhou dobu neuvědomovali. K tomu došlo až v roce 1956 při Suezské krizi, kdy se naplno projevila její slabost v mezinárodním systému (George, 1998: 7).

Spojenectví Velké Británie, USA a SSSR se rozpadlo krátce po konci druhé světové války. Již v březnu 1946 hovořil Winston Churchill ve svém známém projevu z Fultonu o vzniku tzv. železné opony, která rozdělila Evropu na sovětskou sféru vlivu (komunistickou) a západoevropskou (kapitalistickou). Od konce roku 1946 přešel vztah dřívějších spojenců do stavu nepřátelství a od té doby mluvíme o tzv. studené válce. USA jako nejsilnější stát (jak mocensky tak ekonomicky) kapitalistického světa si ve světle bipolárního konfliktu uvědomoval potřebu silné a ekonomicky zdravé Evropy. Jeho řešením byl Marshallův plán (European Recovery Program), jehož cílem byla právě ekonomická obnova válkou zničené Evropy. Marshallův plán byl neúspěšně nabídnut i SSSR a státům v sovětské sféře vlivu. Dalším důsledkem ideologického dělení bylo vytvoření Spolkové republiky Německo a Německé demokratické republiky v roce 1949.

Sovětská hrozba pro západní Evropu vedla k blízkému spojení s USA a k vytvoření Severoatlantické aliance (NATO) v roce 1949, která zaručovala americkou pomoc při napadení západoevropského prostoru.

Potřebu NATO a přimknutí k USA pak už jenom potvrdilo rozpoutání korejské války. Výměnou za poskytnutou ochranu a ekonomickou výpomoc USA bylo přijetí myšlenky liberalizace světového obchodu a přijetí měnového systému postaveného na dolaru.

Avšak už v rámci Marshallova plánu USA odmítly uznat speciální britské postavení oproti ostatním státům tohoto programu. Velká Británie tak byla ze strany USA chápána pouze jako jedna z řadových zemí Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC) (Goněk, 2002: 52-54). Velká Británie se přednostně zaměřovala na vztah k USA, se kterými se během války silně provázala, na země Commonwealthu, zejména Kanadu, a až ve třetí řadě na Evropu, od které se částečně izolovala. To vycházelo z koncepce konzervativního politika Winstona Churchilla, kterou představil v roce 1947. Mluvílo se o třech provázaných kruzích, v jejichž středu se nachází Velká Británie (Forster, 2002: 11). „*Prvním kruhem pro nás je samozřejmě Commonwealth a impérium... pak anglicky mluvící zbytek světa a na konec Evropa*“ (Gifford, 2008: 28). Touto koncepcí se britská zahraniční politika řídila až do začátku 60. let. 20. století.

Sebevědomí Velká Británie se udržovalo jednak díky absenci šoku z porážky a okupace, kterému byly vystaveny kontinentální evropské státy, a jednak díky ekonomická síle Velké Británie, která ještě na začátku 50. let 20. století tvořila třetinu průmyslové výroby západoevropských zemí (Goněk, 2002: 51-54). Velká Británie byla závislá na námořním obchodu a zavedení liberalizace globálního obchodu, proto se také zaměřovala na podporu brettonwoodského systému (Sychra, 2003: 28).

Londýn se po válce mohl spolehnout na trhy zemí Commonwealthu, koloniální zdroje a svou pozici světového finančního centra. Uměle udržovaná, ale relativně stabilní libra, byla krátce po válce stále nejužívanější světovou měnou. Zahraniční politika a národní zájmy Velké Británie tak stále měly globální ambice a evropský kontinent nepředstavoval hlavní oblast strategických zájmů Velké Británie. Její válečná zkušenost navíc utvrdila pocit oddělenosti od kontinentální Evropy. V té době převážila představa o Evropě jako o zdroji a příčině války, která vycházela z nedemokratičnosti a slabosti

evropských států. V období 1940-1941 čelila Velká Británie německému agresorovi sama, což nejen u politiků, ale i u veřejnosti, vytvořilo jakýsi smysl pro „morální nadřazenost“ nad evropskými kontinentálními státy (Gowland, Turner, Wright, 2010: 19). Kvůli všem těmto aspektům někteří autoři mluví o tzv. iluzi o velikosti u britské administrativy („illusion of grandeur“), která je typická pro poválečné období (George, 1998: 14).

Samotná kontinentální Evropa se soustředila především na sebe a mimoevropské zájmy byly vedlejší, což vycházelo z odlišné zkušenosti z války. Pro Francii a Německo bylo rozhodující předejít další válce. Kontinentální státy západní Evropy si také uvědomovaly mocenský posun, a proto zde myšlenka evropské integrace měla hlubší odezvu a byla ve výsledku akceptována (Goněk, 2002: 50-54). Na evropském kontinentě se postupně začala formovat myšlenka Evropy jako třetí světové síly. Evropské státy byly přesvědčeny, že neřešitelné problémy národních států jsou schopny vyřešit na nadnárodní úrovni, což jednoznačně kolidovalo s britským přesvědčením. *„Pro západoevropské státy znamenal pojem Evropa politický cíl, zatímco pro Velkou Británii to bylo pouze geografické označení* (Camps, 1964: 5).

Vytvoření OEEC v roce 1948 znamenalo první rozpor v pohledu na spolupráci v západní Evropě. Již při vyjednávání vzniku organizace padl návrh Francie a Itálie o vzniku celní unie, kterou v této době prosazoval Jean Monnet. Uvědomoval si, že jednotlivé národní státy jsou příliš malé na to, aby mohly být konkurenceschopné v mezinárodním měřítku (George, 1998: 17). Kontinentální západoevropské státy chápaly vytvoření organizace jako základ evropské integrace směřující k možnému nadnárodnímu sjednocování a měly podporu i USA. Velká Británie tuto myšlenku rezolutně odmítla z obav ze ztráty rozhodovací pozice národních států, a OEEC tak fungovala na mezivládním přístupu (Sychra, 2003: 28). Tehdejší labouristický ministr zahraničních věcí Velké Británie Ernest Bevin byl sice proevropsky naladěný a několikrát se snažil návrh vrátit na vyjednávací stůl, ale vždy tvrdě narazil na odpor ostatních ministerstev, podle nichž měla spolupráce s kontinentální Evropou probíhat pouze tradiční formou. Panovalo zde také přesvědčení o nefunkčnosti takového projektu a negativních následcích pro britské hospodářství a spolupráci se

zeměmi Commonwealthu. Podobný přístup Velké Británie probíhal i v souvislosti s vytvořením nové organizace – Rady Evropy v roce 1949. Politici Velké Británie vyvíjeli značné snahy o mezivládní charakter a omezené pravomoci organizace (Goněk, 2002: 55-57).

O vztahu britské vlády k jakékoli evropské integraci vypovídá stanovisko britské vlády z roku 1949: *„Naše politika bude napomáhat obnově Evropy v nejvyšší možné míře... Jsou zde však zásadní limity. Za žádných okolností nesmí být dotčeny britské životní zájmy. Británie nesmí být zatažena do takových mechanismů spolupráce, které by se nějak dotýkaly její suverenity a které by ji zavedly na cesty, z nichž by již nebylo návratu“* (Goněk, 2002: 57). Obecně je tento přístup nazýván jako koncept „omezené vázanosti“ („concept of limited liability“) (Gowland, Turner, Wright, 2010: 18).

Vývoj mezinárodních vztahů po únorovém převratu v Československu a nebezpečí pro západní Evropu ze strany SSSR však britské politiky přesvědčil o nutnosti vytvoření nějaké bezpečnostní garance v západní Evropě. Odpovědí bylo podepsání tzv. Bruselského paktu v březnu 1948 mezi Velkou Británií, Francií a zeměmi Beneluxu. Byl to v podstatě systém kolektivní obrany, který zaručoval v případě vojenského napadení vojenskou a jinou pomoc ostatních států. Ernest Bevin však pro Velkou Británii vymohl výjimku s odvoláním se na dunkirské události, a smlouva tak neobsahovala závazek zapojení britských ozbrojených sil na evropském kontinentu (Gowland, Turner, Wright, 2010: 21-22).

Ze strany Velké Británie tak byl Bruselský pakt chápán pouze jako předstupeň vzniku NATO. Spolupráce Velké Británie s USA v kontextu studené války a získání jaderné zbraně se staly základním kamenem britské zahraniční politiky. Blízké spojení s USA v rámci NATO (jádro států USA-Velká Británie-Kanada) a navazujících oblastech zapříčinilo jakýsi nárazový polštář pro upadající moc a status Velké Británie v mezinárodním systému, a sloužilo britským zájmům v Evropě i mimo ni. Je však nutné podotknout, že „speciální vztah“ byl vnímán zejména ze strany Velké Británie a je částečně označován za vytvořený mýtus. Byl totiž založen na představě, že USA potřebují rady bývalé světové velmoci, jak se chovat v mezinárodním systému, což bylo samozřejmě

pro USA nepřijatelné. Británie se však stala spojovacím mostem ve vztazích kontinentální Evropy s USA. V 50. letech se však tento mýtus „speciálního vztahu“ stal překážkou v zapojení Británie do evropské integrace, protože by to mohlo podle britské reprezentace ohrozit vztah s USA. Paradoxem bylo, že právě USA se v budoucích letech staly vášnivým podporovatelem vstupu Velké Británie do Evropského hospodářského společenství a i celkově podporovatelem evropské integrace (Gowland, Turner, Wright, 2010: 22-23).

Ve stejném významu se hovořilo i o vztahu k zemím Commonwealthu. První argument byl zcela ekonomického rázu – 40 % vývozu i dovozu (v roce 1948) přicházelo i odcházelo do/ze zemí Commonwealthu, takže zde byla jasná závislost britské ekonomiky na daném obchodu. Existovalo také silné lobby zájmových skupin na zachování dosavadních vztahů s těmito zeměmi. Případné preferenční obchodní vztahy se západoevropskými státy by znamenaly narušení preferenčního vztahu se zeměmi Commonwealthu. Dalším důvodem bylo to, že u britských politiků panovalo přesvědčení, že vedoucí pozice v rámci Commonwealthu Británii zajistí i výsadnější postavení v mezinárodním systému oproti ostatním západoevropským státům. V neposlední řadě byla otázka Commonwealthu velice důležitá i na domácí scéně, jelikož impérium tvořilo součást britské identity a silně rezonovalo i u obyvatel Velké Británie, kteří měli v rámci zemí Commonwealthu i rodinné vazby. Vztah ke Commonwealthu i se související ekonomickou závislostí v kombinaci se „speciálním vztahem“ k USA byly jasnými překážkami, které bránily potřebě Británie po bližším zapojení do evropské integrace až do počátku 60. let 20. století (George, 1998: 15-16).

2.2 Schumanův plán a vznik ESUO

Velká Británie také přeceňovala svůj význam pro kontinentální Evropu, jelikož byla přesvědčena, že bez její účasti musí jakékoli integrační snahy selhat. S tím se samozřejmě kontinentální Evropa nemohla smířit a již v roce 1949 došlo k výhružkám ze strany francouzské diplomacie (Robert Schuman) o možnosti hlubších integračních snah bez účasti Velké Británie (Goněk, 2002:

57). To nasvědčuje kontinentální frustraci z britského negativního postoje. Na přístupu Londýna se však nic nezměnilo, a tak se kontinentální západoevropské státy rozhodly pro svůj vlastní model ekonomické integrace. V roce 1951 byly podepsány tzv. Pařížské smlouvy, na jejichž základě vzniklo Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO),¹ které se stalo zakládajícím kamenem celé evropské integrace. Jak řekl Robert Schuman: „*Evropa nemůže být vytvořena najednou nebo podle jednoho plánu. Musí být postavena na konkrétních úspěších, které v první řadě vytvoří solidaritu*“ (Geddes, 2004: 61). Nadnárodní podoba organizace se opět přičila britským představám a v té době vládnoucí labouristická vláda Clementa Attleeho účast na tomto projektu odmítla, i když se nestavěla proti projektu jako takovému (Sychra, 2003: 29).

Základem vzniku ESUO byl Schumanův plán představený v květnu 1949, který navrhoval sjednocení uhelného a ocelářského průmyslu zejména Francie, Spolkové republiky Německo a dalších západoevropských zemí pod organizací nadnárodního typu. Hlavním cílem návrhu bylo předejít dalšímu válečnému konfliktu a vytvoření komplexního hospodářského systému. „*Takto vytvořená výrobní solidarita bude jasným signálem toho, že jakákoli válka mezi Francií a Německem bude od nyníška nejen nemyslitelná, ale i technicky nemožná,*“ pronesl Robert Schuman 9. května 1950 (Booker, North, 2006: 77).

K francouzskému návrhu se dále přidaly země Beneluxu a Itálie. Návrh vznikl v rámci Francouzské hospodářské plánovací komise a jejím hlavním prosazovatelem byl Jean Monnet, jenž návrh chápal jako možné počáteční stádium úplné ekonomické unie a ne jako cíl sám o sobě (Camps, 1964: 12). Potřeboval k tomu však silného prosazovatele a politickou podporu, kterou mu poskytl právě francouzský ministr zahraničních věcí Robert Schuman, podle kterého se trochu neprávem tento plán jmenuje. Britská reakce na tento návrh byla negativní, což Jean Monnet také očekával. Britové se také cítili podvedeni, jelikož před jeho zveřejněním 8. května 1950 byl Schumanův plán konzultován pouze se zástupci USA a Spolkové republiky Německo, avšak ne se zástupci

¹ Zakládající státy ESUO tzv. Šestka: Francie, Itálie, Spolková republika Německo, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko.

Velké Británie, jež měli pocit zákulisních her namířených proti nim (Gifford, 2008: 27).

Kromě již dříve zmíněných důvodů bylo britské odmítnutí (navázanost na Commonwealth, neochota k nadnárodnímu sjednocování apod.) dáno také poválečným znárodněním uvedených průmyslových odvětví a britská vláda se proto nechtěla vzdát svého nově získaného výsadního postavení (George, 1998: 20). Dalším důvodem byla obava o pokles válečného potenciálu země v případě napadení Evropy agresorem, kdy by v případě sloučení západoevropských zdrojů nemohla jednat nezávisle. Na Velkou Británii tak hlavní cíl Schumanova plánu, tedy snížení válečného potenciálu národních států, působil zcela opačně. Je však nutné podotknout, že v této době existovala reálná hrozba sovětské invaze do Evropy. Podobné protiargumenty se však objevovaly i na francouzské politické scéně ze strany socialistů (Booker, North, 2006: 80). Konečným důsledkem Schumanova plánu bylo podepsání Pařížské smlouvy 18. dubna 1951, na jejímž základě vzniklo ESUO neboli také Montánní unie. ESUO vytvořilo společný trh s uhlím a ocelí řízený nadnárodním tělesem. Nejvyšší institucí byl Vysoký úřad, v jehož čele stál Jean Monnet.

Podle Vladimíra Goněce byla důvodem nepřistoupení Velké Británie k ESUO také zmíněná tzv. iluze o velikosti. Země upřednostňovala okamžité zisky a nemyslela na budoucnost. Naopak kontinentální státy, vědomy si své pozice v mezinárodním systému, vedly zahraniční politiku, která vykazovala prvky dlouhodobé koncepce, a proto se tyto „malé“ státy rozhodly spojit do většího celku, a aspirovat tak na třetí pozici v mezinárodním systému (Goněc, 2002: 60-61).

2.3 Evropské obranné společenství a Západoevropská unie

Dalším pokusem o integraci Evropy byl návrh vytvoření evropského obranného společenství (EOS). Po vypuknutí Korejské války v červnu 1950 zintenzivnil požadavek USA o znovuvyzbrojení Spolkové republiky Německo v rámci NATO. USA se v té době obávaly sovětské agrese na evropském

kontinentu. Francie však ze strachu z možné ztráty kontroly nad německým zbrojním průmyslem a z obav o selhání Schumanova plánu přišla s vlastním návrhem – Plevenovým plánem.² Francouzský ministerský předseda René Pleven předložil návrh na vytvoření Evropského obranného společenství (EOS), jež by bylo vojenským protějškem Schumanova plánu a které by tvořilo další krok ke sjednocené Evropě. Každý stát by do Evropské armády poslal svojí brigádu, která by podléhala společnému velení. To samozřejmě vyhovovalo Francii. Německo by se podílelo na společné obraně, ale zároveň by nemělo vlastní armádu a svůj generální štáb (Camps, 1964: 12-13).

Britové se k připojení k tomuto plánu postavili opět negativně, protože upřednostňovali spolupráci v rámci NATO a obávali se narušení vazeb s USA. Nejprve tak učinila labouristická vláda Clementa Attleeho a po volbách v roce 1951 i její konzervativní nástupkyně v čele s Winstonem Churchillem, od kterého se očekával vstřícnější přístup. Plán byl však podporován USA, a proto i Velká Británie podpořila Francii při vzniku EOS, avšak bez jakéhokoli závazku pro vlastní vojenské jednotky. Smlouva o vzniku EOS byla podepsána v květnu 1952 bez britské účasti (Gifford, 2008: 33). V Londýně převážilo přesvědčení, že pro něj bude výhodnější stát mimo tuto organizaci; britští politici se tak pasovali do pozice „staršího bratra“, který dohlíží na své mladší sourozence na evropském kontinentu (Goněc, 2002: 64).

Projekt EOS ztroskotal v roce 1954, kdy byl odmítnut francouzským parlamentem. Britské nepřistoupení k EOS bývá často zmiňováno jako hlavní důvod pro odmítnutí francouzského parlamentu, větší váhu však bezpochyby sehrála krize na francouzské vnitropolitické scéně, kde vítězily hlasy nesouhlasící s nadnárodním sjednocováním v oblasti obranné politiky. Ztroskotání EOS nevyřešilo otázku znovuvybrojení SRN, ale otevřelo cestu britskému návrhu na rozšíření Bruselského paktu o Německo a Itálii, a tak se v roce 1954 objevuje nová bezpečnostní organizace – Západoevropská unie (ZEU). ZEU fungovala podle britských představ na mezivládním přístupu a jejím hlavním cílem bylo připojení Německa a Itálie k euroatlantickému

² Návrh opět vycházel z pera Jeana Monneta. Za politického prosazovatele si tentokrát zvolil Reného Plevena.

bezpečnostnímu systému a tím pádem i kontrola jejich zbrojení. Státům Bruselského paktu a zejména Francii stačila britská garance o zachování jednotek na kontinentu, a tak se Paříž přestala bát nekontrolované moci SRN. Pro Británii byla však stále nejdůležitější spolupráce v rámci NATO (Gifford, 2008: 34). Vznik ZEU byl významným krokem zejména pro Bonn. Smlouva totiž ukončila okupační režim a umožnila v roce 1955 vstup SRN do NATO (Camps, 1964: 17).

Otázky EOS a ZEU jenom dále utvrdily britské politiky v přesvědčení, že supranacionální model integrace na evropském kontinentě je odsouzen k záhubě, a že bez pozitivního zapojení Velké Británie se nejsou evropské státy schopny domluvit. Proto i nadále britská reprezentace používala tento pragmatický přístup, který se projevil při vyjednávání Evropského hospodářského společenství (EHS) a Euratomu (George, 1998: 26).

2.4 Evropské hospodářské společenství a Euratom

Neúspěch EOS však na evropském kontinentu nevedl k odklonu od integrace a k dalším iniciativám došlo hned v roce 1955. A byl to opět Jean Monnet, jenž přišel s myšlenkou spolupráce v oblasti jaderného průmyslu, neboť spolupráce v rámci Montánní unie se osvědčila. Následně se přidaly i státy Beneluxu, které navrhly vytvoření společného trhu. Na základě těchto návrhů byla na červen 1955 svolána konference ministrů zahraničí Šestky do sicilského města Messina. Konferenci předsedal belgický ministr zahraničí Paul-Henri Spaak, který vybízel k dalším integračním snahám (Geddes, 2004: 64). Velká Británie³ se konference neúčastnila, jelikož to podle jejich zástupců nebylo v britském zájmu a zároveň byla přesvědčena o neúspěchu jednotlivých návrhů. Tento postoj během roku 1956 postupně měnil, což souviselo s částečným úpadkem pozice Velké Británie a úspěchem návrhů na vznik celní unie (Gifford, 2008: 35).

³ Ministerský předseda Anthony Eden a ministr zahraničí Harold Macmillan.

Výsledkem konference v Messině bylo ustavení tzv. Spaakova výboru⁴, který se měl návrhy zabývat hlouběji a dále je rozpracovat. Velká Británie, jako stále nejsilnější evropská země, byla přizvána k jednáním tohoto výboru. Britové⁵ dali hned na začátku jednání zřetelně najevo, že jednotlivé návrhy nepodporují. Jako alternativu navrhovali vytvoření zóny volného obchodu pod záštitou OEEC (George, 1998: 27). S tím však členské státy jednoznačně nesouhlasily a požadovaly vytvoření celní unie. V otázce spolupráce v oblasti atomového průmyslu přišlo britské odmítnutí velice rychle. Euratom, jak byla tato organizace pojmenována, byla postavena na koncentraci všeho jaderného materiálu do jednoho místa pod společnou centrální správou, s čímž Velká Británie, jako jediný vlastník jaderné zbraně v Evropě, nemohla souhlasit. Británie tak pro zásadní nesouhlas se všemi návrhy výboru z jednání vystoupila (Booker, North, 2006: 98-99). Britský delegát se při odchodu rozloučil těmito slovy, která jsou typická pro britský postoj: *„Vážení pánové, vážím si Vaší práce, mám však pochybnosti, že se Vám podaří dospět k ucelenému výsledku v podobě nové smlouvy. Pokud se Vám to podaří, tato smlouva stejně nebude ratifikována. Pokud by byla přece ratifikována, tak se ji nepodaří realizovat“* (Goněc, 2002: 68-69).

Ve Spaakově výboru naopak po odchodu Británie a jejích negativních postojů zavládl o podobě návrhů nových organizací konsenzus a v dubnu 1956 byla přijata závěrečná zpráva, kterou se vznik Evropského hospodářského společenství a Euratomu stával postupně skutečností. Během roku 1956 se Britové k jednáním ještě mohli připojit, ale samozřejmě nemohli souhlasit s nadnárodní podobou organizace, jež měla zavést celní unii, ale např. i spolupráci v oblasti zemědělství, což bylo pro Brity v souvislosti s obchodem v rámci Commonwealthu naprosto nepřijatelné (Sychra, 2003: 30). Velká Británie se vytvoření hospodářské integrace v kontinentální Evropě částečně obávala. Byla přesvědčena o tom, že země Šestky plánují vytvoření

⁴ Řídil a koordinoval kroky jednotlivých expertů v možných oblastech integrace.

⁵ Velkou Británii v tomto výboru zastupoval tajemník Komise pro zahraniční obchod Russell Bretherton, který byl vybaven pouze pozorovatelskými pravomocemi. Velká Británie tedy nebyla zastoupena žádným ministrem, nýbrž pouhým úředníkem. To podle některých autorů hovoří o nízkém významu jednání pro britskou vládu (Booker, North, 2006: 99; Gifford, 2008: 35).

exkluzivního ochranného prostoru, který bude uzavřen pro britské výrobky (Goněk, 2002: 70). Proto také vzápětí přišla s návrhem vytvoření zóny volného obchodu mezi zeměmi Šestky a zeměmi OEEC,⁶ které by chtěly přistoupit. Návrh byl státy Šestky i přes značné počáteční váhání⁷ nakonec jednomyslně odmítnut. Podle nich by mohl působit proti snahám o evropskou integraci zemí Šestky a zároveň by byl pro země mimo EHS příliš výhodný, zejména pro Británii (Sychra, 2003: 32).

Rozhodující roli ve prospěch vzniku EHS a Euratomu sehrály však mezinárodní události roku 1956, konkrétně Suezská krize. Energetická krize způsobená událostmi v Egyptě přesvědčila představitele Šestky o nutnosti založení Euratomu a přerušování vojenské operace ze strany Velké Británie pod nátlakem USA vedlo Francii a Německo k myšlence „pomstít se prostřednictvím Evropy“ (Booker, North, 2006: 111). Francie se rozhodla distancovat od Británie a soustředit se na kontinentální Evropu a budování společného trhu (Goněk, 2002: 73). Efekt Suezské krize na integrační proces byl natolik silný, že jeden ze spolupracovníků Jeana Monneta prohlásil, že *„Násirovi by se měl postavit pomník jakožto otců federativní Evropy“* (Booker, North, 2006: 111). V březnu 1957 tak byly podepsány tzv. Římské smlouvy, na jejichž základě vzniklo EHS a Euratom bez britské účasti.

Jak bylo uvedeno výše, Británie se k novému projektu EHS nepřipojila, protože na jedné straně projektu nevěřila a nebyla schopna souhlasit s nadnárodní podobou, a na druhé straně by tím byly narušeny její globální zájmy, ale i zájmy v rámci Commonwealthu. Londýn tak nedokázal vidět do budoucnosti a řídil se pouze okamžitými zisky. V této době se Velké Británie zajímala zejména o vojenskostrategické otázky a ještě více se zintenzivnila spolupráce s USA v oblasti raketové techniky a jaderných zbraní.⁸ Británie však už postupně začala pociťovat problémy, které ji v budoucnu měly vést k podání

⁶ Tzv. Plán G založený na zóně volného obchodu, avšak pouze pro průmyslové zboží.

⁷ Na návrh se evropské země dívaly zpočátku pozitivně. Největším prosazovatelem byla SRN, která předvíдалa konec projektu společného trhu (Booker, North, 2006: 110).

⁸ V polovině 50. let můžeme hovořit o příklonu USA ke speciálnímu vztahu a chápání Británie jako významného partnera. To však bylo narušeno Suezskou krizí v roce 1956.

přihlášky do EHS, a to problémy zahraničního obchodu a pomalý ekonomický růst oproti rychle rostoucím kontinentálním evropským státům (Goněk, 2002: 74).

2.5 EFTA

Ještě po založení EHS a Euratomu se Británie snažila o vytvoření zóny volného obchodu se zeměmi Šestky, ale zde již panoval jednoznačně negativní postoj vůči jakýmkoli britským návrhům, zejména ze strany Francie, kde v roce 1958 nastoupil do úřadu prezidenta Charles de Gaulle. Klíčovým momentem také bylo spojení de Gaulla s německým kancléřem Konradem Adenauerem, který veto Francie o zóně volného obchodu podporoval; k podobné situaci mělo následně dojít i v 60. letech 20. století u britské první přihlášky do EHS (Gowland, Turner, Wright, 2010: 48). Neúspěšné snahy o vytvoření zóny volného obchodu v rámci OEEC vedly k vytvoření nové skupiny států – Velké Británie, Švédska, Norska, Dánska, Švýcarska, Rakouska a Portugalska,⁹ které se z mnoha různých důvodů nechtěly přidat k EHS.¹⁰ Tyto státy spolu začaly jednat o vytvoření alternativy k EHS postavené na zóně volného obchodu a mezivládní spolupráci bez žádného politického cíle. V červenci 1959 vzniklo tzv. Stockholmskou konvencí Evropské sdružení volného obchodu (EFTA), které zavedlo mezi signatářskými státy bezbariérový obchodní prostor, avšak pouze v oblasti průmyslového zboží. V Evropě tak vedle sebe začaly existovat země Šestky a země Sedmičky, jak se nazývaly členské státy EFTA (Sychra, 2003: 32).

Založení EFTA vycházelo také z obav o izolaci Velké Británie. V roce 1959 poslal ministr zahraničí Velké Británie Selwyn Lloyd premiéru Macmillanovi memorandum, ve kterém stálo: *„Poprvé od napoleonské éry jsou hlavní kontinentální mocnosti sjednoceny v pozitivním ekonomickém svazku s významnými politickými prvky, který ačkoli není namířen proti Velké Británii,*

⁹ Přidruženými státy byly Finsko a Lichtenštejnsko.

¹⁰ Neutrální statut některých zemí, severská solidarita, nesouhlas s nadnárodním sjednocováním, existující obchodní vztahy apod. (Sychra, 2003: 32).

může způsobit vyřazení Británie z evropských trhů a z konzultací o evropské politice“ (Geddes, 2004: 69).

Podle George Schöpflina tak představovala EFTA z mnoha pohledů velký posun v britské politice vůči Evropě. V rámci tohoto projektu se Británie rozhodla poprvé těsněji spolupracovat s evropským kontinentem, i když je nutné podotknout, že k tomu byla donucena okolnostmi vzniku EHS a tlakem představitelů domácího průmyslu. Dalším důvodem této spolupráce byla snaha dokázat státům Šestky, že zóna volného obchodu může úspěšně fungovat, a to bez potřeby vytváření regulací a nadnárodních institucí jako v případě EHS. Podle Britů se EFTA měla také stát organizací, na jejímž základě budou členské státy spolupracovat se státy EHS (Schöpflin, 1964: 7-8).

Samotný postoj EHS vůči EFTA byl ve skutečnosti negativní. Předpoklad Britů, že EFTA bude spojnicí se zeměmi Šestky, se nenaplnil. Země Šestky neměly žádný zájem na vytvoření spolupráce a chápaly tuto organizaci jako snahu britské mocenské politiky o vytvoření protikoalice (Gowland, Turner, Wright, 2010: 51). To se projevilo hned v počátcích fungování EFTA, kdy se EHS rozhodlo urychlit budování celní unie a rychle zavést snížení cel uvnitř EHS a naopak zvýšení cel na dovážené zboží z vnějšího světa, tedy i ze zemí EFTA, s kterými obchodovaly ve velké míře. Země EFTA však nedokázaly tak rychle zareagovat, a harmonizovat tak svoje tarify (Booker, North, 2006: 123). *„Toto zpoždění v harmonizaci tarifů znamenalo pro Británii zásadní prohru, neboť vzbudila dojem, že není schopna držet krok se soudržností EHS“* (Booker, North, 2006: 123). Důležitý byl také postoj USA. Washington jednoznačně podporoval evropské hospodářsko-politické integrační úsilí a podporoval i britský vstup do EHS. Podle USA měla být britská účast v EHS stabilizačním prvkem, který měl zabránit obnovení francouzsko-německého nepřátelství. Při založení EFTA vznikly za oceánem obavy o rozštěpení Evropy na dva bloky – EHS a EFTA. Američané však podporovaly jednu Evropu, a to soustředěnou v rámci EHS (Luňák, 1997: 176).

Již na začátku 60. let 20. století bylo však Britům jasné, že EFTA je oproti rychle rostoucím státům EHS periferní organizací (Geddes, 2004: 66). I když EFTA ve svých mezích daných Stockholmskou konvencí fungovala

uspokojivě, nedokázala naplnit do ní vkládaná očekávání. Zejména nedokázala nalákat britské podniky, aby využívaly její výhody. Britská vláda podnikla několik neúspěšných pokusů o nalákání britských průmyslníků a obchodníků k rozvíjení aktivit v rámci EFTA. Výsledkem bylo, že zatímco státům Šestky stouply na začátku 60. let vývozy o 55 %, tak státům EFTA jen o 33 % (Camps, 1964: 231). Navíc obchod Velké Británie rostl se zeměmi EHS o polovinu rychleji než se zeměmi uvnitř EFTA. Podobná čísla vykazovaly i ostatní státy (Rakousko, Dánsko, Švýcarsko). Trhy Šestky tak byly z kapacitních důvodů pro země Sedmičky mnohem atraktivnější (Goněk, 2002: 76-77). Nevýhodou EFTA byla také geografická roztržitost jednotlivých členských států (Horčíčka, Kovář, 2006: 33).

3 První přihláška

3.1 Změna přístupu 1959-1961

Na počátku 60. let 20. století došlo k radikálnímu přehodnocení vztahu Velké Británie k EHS, které vedlo k podání první britské přihlášky do EHS v roce 1961. Britům začalo docházet, že se dostávají v rámci Evropy na periferii a jejich světový význam rovněž klesá – pro příklad uveďme udělení nezávislosti Indii, upuštění Palestiny, Suezskou krizi, začátek dekolonizačního procesu v Africe¹¹ a postupný rozpad impéria¹², rychlý rozvoj zemí EHS, značnou podporu EHS ze strany USA apod. Británie tak začala vidět v EHS příležitost, jak se mocensky částečně vzchopit. Chtěla se přeměnit z imperiálního státu na stát, který bude hrát vedoucí roli ve sdružení národních států, oživit tím svou domácí ekonomiku a získá zpět svou globální autoritu (Gifford, 2008: 41).

Ekonomika Británie nedosahovala takových výsledků jako země Šestky, docházelo k růstu nezaměstnanosti a konzervativní vláda Harolda Macmillana¹³ si musela připustit úspěchy integračního procesu v kontinentální Evropě. Připojení k EHS tak slibovalo nové trhy pro britské výrobky. Přesto se však o nějakém nadšení u britské reprezentace hovořit nedalo. Stále převládala kritika k podobě fungování nadnárodních struktur, i když od nástupu Charlese de Gaulla do prezidentského úřadu se od důrazu na nadnárodní charakter značně upustilo (koncept Evropy vlastí), což samozřejmě hrálo ve prospěch vstupu Británie do EHS. Změna postoje byla opět pragmatickým krokem, kdy si britští

¹¹ První vyhlásila nezávislost Ghana v roce 1957.

¹² Opuštění oblasti Perského zálivu, Singapuru, Malty apod.

¹³ Harold Macmillan (1894-1986) britský konzervativní politik a vnuk zakladatele slavného nakladatelství Macmillan Publishers. Ve 20. letech byl poslancem Dolní sněmovny britského parlamentu. Ve 30. letech vystupoval proti Chamberlainově politice appeasementu a byl součástí tzv. Churchillova křídla. V 50. letech byl postupně ministrem pro výstavbu, ministrem obrany, ministrem zahraničí a ministrem financí. Po rezignaci Anthonyho Edena v roce 1957 způsobenou Suezskou krizí se postavil do čela Konzervativní strany a stal se premiérem Velké Británie. Byl jím až do roku 1963. V 50. letech stejně jako většina britských politiků odmítal účast Velké Británie na evropském integračním procesu. „*Náš lid nepředá žádnému nadnárodnímu úřadu právo zavřít naše doly či ocelárny. Nedovolíme žádnému nadnárodnímu úřadu, aby zbavil mnoho našich lidí práce*“ (Luňák, 1997: 175).

politici uvědomovali, že Británie více získá, než ztratí (Booker, North, 2006: 126; Luňák, 1997: 175).

Došlo tak k přehodnocení modelu zahraniční politiky založeném na Churchillových třech kruzích (Commonwealth, USA a Evropa). Na konci 50. let 20. století došli britští ekonomové k závěru, že britské ekonomické problémy¹⁴ vycházejí ze samotné struktury britského obchodu. Zatímco nejrychleji rostoucí západoevropské země byly orientované na industrializované státy, tak Británie byla z větší části stále orientovaná na země Commonwealthu (George, 1998: 28-29), jež si navíc v průběhu 50. let začaly vymáhat na Británii nové obchodní podmínky a zaváděly protekcionistická opatření proti britskému zboží. To vedlo k situaci, kdy na počátku 60. let britský export do kontinentální Evropy překročil objem vývozu do zemí Commonwealthu. Další ránu vztahu Velké Británie ke Commonwealthu a příklonu k Evropě znamenal odchod Jihoafrické republiky z Commonwealthu v roce 1961 (Goněc, 2002: 79-80). *„Vstup do EHS a jeho vedení by tak mohlo nahradit pozici plynoucí z vedení zemí Commonwealthu a pro Británii by zde byl nový způsob legitimizace britského postavení po boku dvou hlavních supervelmocí“* (May, 2001: 84).

Důvodem pro změnu přístupu k EHS byl také již zmíněný úpadek mezinárodního postavení. Macmillan se snažil najít alternativní východisko pro Británii, jímž měla být role zprostředkovatele vztahů mezi USA a SSSR. Britský premiér se snažil představitele USA a SSSR dostat k jednacímu stolu a zmírnit napětí studené války a také zmenšit hrozbu použití jaderných zbraní. Avšak připravovaná konference v Paříži v květnu 1960 byla zrušena po incidentu sestřelení amerického špionážního letedla U-2 nad SSSR a tak Macmillanovy snahy vyšly na prázdno. Navíc došlo z finančních důvodů ke zrušení výroby raket Blue Streak a Británie se stala závislou na nákupu raket z USA (Lieber, 1970: 159-160; Mangold, 2006: 140).

¹⁴ Velká Británie měla v 50. letech 20. století problémy s inflací, platební bilancí v mezinárodním obchodě a jedno z nejpomalejších temp růstu národní produkce mezi západoevropskými státy, a to pouze o 15 %. Produkce v Německu stoupla o 38 %, v Nizozemsku o 27 %, v Itálii o 26 % a ve Francii o 20 % (Booker, North, 2006: 124).

Po nástupu Johna Fitzgeralda Kennedyho do úřadu prezidenta USA došlo i k erozi speciálního vztahu (Lieber, 1970: 159-160). USA byly silnými podporovateli vstupu Británie do EHS a naznačovaly jí, že je v zájmu obou zemí, aby Británie vstoupila do EHS bez jakýchkoli výhrad (Luňák, 1997: 177).¹⁵ Americká koncepce atlantického vztahu tak počítala s oživením speciálního vztahu v případě, že se Velká Británie stane lídrem integrované Evropy (Lieber, 1970: 160). Někteří autoři staví postoj USA jako hlavním důvod pro britské rozhodnutí vstoupit do EHS (Camps, 1964: 336; George, 1998: 30). Británie se navíc obávala situace, že v případě dalšího rychlého rozvoje EHS by se země Šestky mohly stát hlavním politickým partnerem USA (George, 1998: 29).

Pro rozhodnutí Harolda Macmillana vstoupit do EHS byl zásadní rok 1960 a prvních šest měsíců roku 1961. Ještě při parlamentních volbách ve Velké Británii v roce 1959 nebyla otázka vstupu do EHS na pořadu dne a neměla téměř žádnou odezvu ze strany politiků, a ani veřejnosti. Situace v roce 1960 byla naprosto rozdílná a vstup do EHS se stal předmětem vážného uvažování a tím pádem i vysoce politizovaným tématem (Lieber, 1970: 160). V první polovině roku 1960 Macmillan zřídil tzv. Ekonomický řídicí výbor pro Evropu v čele s náměstkem ministra financí Frankem Leem, který měl zvážit výhody a nevýhody britského vstupu do EHS. Výstupem výboru bylo prohlášení, že členství má své politické i ekonomické výhody, jež nelze získat ničím jiným než vstupem do EHS (Booker, North, 2006: 125-126). Zajímavé je, že bylo argumentováno spíše politickými než ekonomickými důvody. Vstupu do EHS se začala věnovat i média, která argumentovala pro členství. Nejprve tak učinily Financial Times v dubnu 1960 a následovaly další velké listy jako Guardian, Observer a The Times. To mělo za následek, že Macmillan začal v létě 1960 prosazovat ve vládě proevropské postoje (George, 1998: 30).

¹⁵ Vztahy USA k Evropě z velké části vycházely z vlivu George Balla, státního podtajemníka USA, který byl dlouholetý přítel Jeana Monneta. USA požadovaly redefinici vzájemného vztahu, který by byl postaven na větším vlivu Evropy v rozhodování o společných problémech, čímž mělo dojít k posílení euroatlantických vazeb. Tato vize byla nazvána „Grand Design“ a vycházela z pocitu vzájemné závislosti a partnerství s Evropou. Proto si USA přály silné EHS včetně Velké Británie jako představitele silné západní Evropy (Horčíčka, Kovář, 2006: 34).

Politizace tématu se projevila v několika rovinách. První rovinou bylo posunutí vstupu do EHS z ekonomické do oblasti politické. Zatímco vyjednávání při vzniku EFTA měla na starost obchodní komora, připojení k EHS dostal na starost Edward Heath¹⁶, který se stal představitelem ministerstva zahraničí pro evropské otázky (Lieber, 1970: 161). K výměnám došlo i na dalších „citlivých“ ministerstvech, kde by mohlo docházet k prosazování protievropských postojů. Takovým ministerstvem bylo zejména ministerstvo pro záležitosti Commonwealthu, které v minulosti stálo v opozici proti směřování k EHS, a ministerstvo zemědělství, které se obávalo negativních dopadů společné zemědělské politiky EHS¹⁷ (George, 1998: 30). Dále došlo k intenzivním debatám uvnitř britské společnosti. Vstupu do EHS se najednou intenzivně věnovala média a zájmové skupiny (např. v oblasti průmyslu Federace britského průmyslu), které intenzivně lobbovaly ve prospěch vstupu. Proti se stavěl komunistický tisk a část konzervativního tisku (Daily Express, Sunday Express apod.). Členství v EHS se tak logicky stalo, oproti roku 1959, hlavním tématem britských politických stran a předmětem vnitropolitických debat (Lieber, 1970: 162).

Téměř po celý rok 1960 se nebyl premiérem Macmillan schopen rozhodnout, zda přistoupit k EHS či nikoli. Řešila se hlavně forma přistoupení k EHS, proto se hovoří o jakémsi vývoji v myšlení Macmillana od snahy o asociaci, přes bližší a nejbližší spolupráci až po rozhodnutí k plnému členství (Gowland, Turner, Wright, 2010: 53). K tomu došlo v souvislosti s vnějšími (např. podpora USA), ale i vnitřními tlaky (tlak zájmových skupin), jež zapříčinily Macmillanovo rozhodnutí o vstupu do EHS v roce 1961. Macmillan se rozhodl pro přípravu na vstup a začalo diskrétní zjišťování postojů představitelů zemí Šestky. Malé státy, jako země Beneluxu, vstup jednoznačně podporovaly. Problém mohl nastat zejména u Francie a Německa. Macmillan byl již delší dobu informován od členů kabinetu a britského velvyslance v Paříži, že největší problém bude s přesvědčením Charlese de Gaulla (Gowland, Turner, Wright,

¹⁶ Lord Privy Seal – držitel tajné pečeti. Edward Heath byl po celá 50. léta příznivcem nadnárodních institucí a zastával proevropské postoje.

¹⁷ Ministrem pro záležitosti Commonwealthu se stal Duncan Sandys a ministrem zemědělství Christopher Soames. Oba souhlasili s proevropsky zaměřenou politikou svého premiéra.

2010: 61). V červenci 1961 došlo k schůzce de Gaulla a Heatha, kde se jednalo o možnosti přistoupení. Heath z jednání vyvodil, že de Gaulle si chce jednoznačně udržet svoje výsadní postavení v rámci EHS a britský vstup by mu v tom mohl překážet. Tato schůzka se stala malou předzvěstí budoucích událostí (Goněk, 2002: 82-83). 22. července 1961 britská vláda přijala rozhodnutí o započetí přístupových jednání s EHS. Kabinet přijal tento dokument jednomyslně, jednalo se však pouze o rozhodnutí, které žádným způsobem nestanovovalo podmínky, za nichž by Británie chtěla do EHS vstoupit. Tyto podmínky se měly řešit až při samotných přístupových jednáních, což samozřejmě ještě neznamenovalo, že Británie opravdu přistoupí.

3.2 Cesta k odmítnutí

Vládní rozhodnutí z 22. července 1961 bylo 31. července bylo oznámeno Dolní komoře britského parlamentu. Následovaly pak vášnivé debaty, a to v obou komorách britského parlamentu. Sám Macmillan obhajoval rozhodnutí vlády následujícím způsobem: „*V moderním světě je tendence spojovat národní státy do větších skupin a jednat ve společném zájmu, který povede k jednotě a tak nás posílí v boji za svobodu. Věřím, že je naší povinností a zájmem přispět k tomuto boji zajištěním co nejbližší jednoty uvnitř Evropy*“ (Camps, 1964: 357). Dal však jasně najevo, že si uvědomuje možná rizika vstupu, a to v souvislosti se vztahem ke Commonwealthu, kde se vyjádřil, že pokud by vstupem do EHS měly být přerušeny vazby na země Commonwealthu, tak budou ztráty vyšší než zisky. Zdůraznil tedy, že nejprve musí být vyřešen právě vztah ke Commonwealthu a ke státům EFTA a také otázka britského zemědělství. A proto se vyjádřil v tom smyslu, že vstup do EHS bude záležet na vyjednaných podmínkách (Camps, 1964: 357).

Zajímavé bylo, že se stále argumentovalo hlavně politickými důvody, a to zajištění pozice světové velmoci, nikoli ekonomickými.¹⁸ Poslanec Konzervativní strany Walker Smith se k tomu vyjádřil takto: „*Otázka vstupu do EHS šla mimo*

¹⁸ I když mezi lety 1958-1968 země Šestky rostly dvojnásobným ekonomickým tempem než Velká Británie (Geddes, 2004: 69).

ekonomiku, ale šla do samého srdce britské postimperální budoucnosti“ (Gifford, 2008: 46). Ekonomické argumenty však byly používány jako hlavním důvod vstupu do EHS směrem k britské veřejnosti, aby se jim podle Macmillana vysvětlila jeho nutnost: „...co nejlépe pomlčet o politických cílech a prodat lidem členství ve společném trhu, jako by šlo především o ekonomickou záležitost: usnadnění obchodu, více pracovních příležitostí, větší prosperita“ (Booker, North, 2006: 132). Debata samozřejmě přišla i na téma ztráty suverenity Velké Británie. Premiér Macmillan a jeho ministři jednoznačně odmítali záměry federalizace EHS a zdůrazňovali, že členství nenaruší suverenitu a stávající závazky Velké Británie. Macmillan byl přesvědčen, že Británie v rámci EHS dokáže zvrátit jakékoli snahy o federalizaci. Tomuto přesvědčení přidával i postoj Charlese de Gaulla, která supranacionálnímu směřování oponoval (Gifford, 2008: 45).

V listopadu 1961 byla vydána tzv. Bílá kniha, která vymezila záměry vstupu a identifikovala problematické oblasti, které naprosto přesně korespondovaly s projevem Macmillana před Dolní sněmovnou britského parlamentu. Británie bez výhrad souhlasila s odstraněním vnitřních tarifů, zavedením celního sazebníku a společnou obchodní politikou. Vztah k zemím EFTA měl být podle Britů ošetřen asociační dohodou s EHS. Když se podíváme na země Šestky, tak ty se nacházely v situaci, s níž neměly žádné zkušenosti, a proto neměly vytvořený společný postoj.¹⁹ Bylo však jasné, že určité ústupky britským požadavkům budou nutné, a to prostřednictvím přechodných období.²⁰ Pravidlem se však stalo, že nový stát musí přistoupit takovým způsobem, aby byl okamžitě schopen se podílet na rozhodování v EHS (Sychra, 2003: 35).

Vytvořený konsenzus o vstupu do EHS však měl velice vratké nohy a vládě Harolda Macmillana upadala autorita. Směřování evropské zahraniční politiky Macmillanovy vlády bylo spornou otázkou a samozřejmě vytvořilo

¹⁹ Už dříve bylo EHS konfrontováno s žádostmi o členství či asociaci třetích zemí. V roce 1958 jako první zažádal Izrael. V roce 1959 požádalo o přidružení Řecko s výhledem na plné členství a v roce 1960 tak učinilo i Turecko (Horčíčka, Kovář, 2006: 31-31).

²⁰ O přijmutí tzv. *acquis communautaire*, tj. soubor smluv a nashromážděných zákonů, nelze při vyjednávání vstupu jednat a musí být přijaty bez výhrad. Nanejvýš lze tedy získat zmíněná přechodná období k přizpůsobení požadavkům *acquis* (Booker, North, 2006: 134).

skupinky tzv. euroskeptiků na obou stranách politického spektra. Do roku 1961 však v obou hlavních stranách panovala shoda o směřování zahraniční politiky směrem k Evropě. Pro Labouristickou stranu se však po roce 1961 stává otázka EHS hlavním předmětem kritiky konzervativní Macmillanovy vlády, a poskytla tak labouristům silné „střelivo“ před dalšími parlamentními volbami (Lieber, 1970: 167).

Kritici argumentovali zejména narušením vztahů ke Commonwealthu, hrozbou pro britské instituce a ztrátou britské identity. Na pravé straně politického spektra v rámci Konzervativní strany to byla asi čtyřicetičlenná skupina poslanců, tzv. imperiálních loajalistů.²¹ Z levé strany politického spektra Labouristické strany vláda čelila taktéž vzrůstající kritice. Labouristická strana byla však také vnitřně nejednotná a existovalo zde silné proevropsky zaměřené křídlo. Navíc většina odborových svazů byla jednoznačně pro vstup do EHS. Kritika euroskeptiků z Labouristické strany²² byla postavena na vidění EHS jako „kapitalistického klubu“, který ohrozí nezávislost britského hospodářské politiky, zruší vazby na Commonwealth a ukončí slavnou britskou historii. Otázka budoucnosti Commonwealthu byla hlavním nástrojem kritiky vstupu do EHS, a to v obou hlavních britských politických stranách (Gifford, 2008: 46; Lieber, 1970: 167). K tomu se příznačně vyjádřily konzervativní noviny Daily Telegraph, které podporovaly myšlenku vstupu do EHS, ale zdůrazňovaly, že *„členství v EHS je pro Británii mnohem spornější otázka než pro jakoukoli kontinentální mocnost. Je tomu tak kvůli Commonwealthu a jeho obrovské roli pro náš obchod, investice a náš způsob politického, sociálního, právního a kulturního myšlení“* (George, 1998: 34).

K formálnímu přijetí britské žádosti o členství Radou ministrů EHS došlo 26. září 1961.²³ Oficiální fáze vyjednávání započala 8. listopadu 1961 v

²¹ V rámci Konzervativní strany vznikla tzv. Liga proti společnému trhu (Anti-Common Market League – ACML) v jejímž čele stál poslanec Dolní komory britského parlamentu Peter Walker (Forster, 2002: 15).

²² V rámci Labouristické strany existovala protievropsky zaměřená skupina Forward Britain Movement (FBM) (Forster, 2002: 14).

²³ Britská žádost byla oficiálně předána 10. srpna 1961 a velice krátce po britské žádosti se ke stejnému kroku rozhodlo Dánsko a Irsko. Hlavním důvodem dánské žádosti byl pozitivní vývoj

Bruselu. Zplnomocnění vlády k jednání za Británii o vstupu do EHS dostal Edward Heath. Na straně EHS bylo vzhledem k důležitosti vyjednávání rozhodnuto, že za Šestku nepovede vyjednávání pouze Komise, ale i zástupci národních států, kteří budou mít rozhodující slovo (Horčíčka, Kovář, 2006: 37). Heath deklaroval ochotu přijmout komunitární principy, ale zároveň požadoval speciální pravidla v souvislosti s Commonwealthem a EFTA, což vycházelo z Macmillanova slibu Dolní sněmovně a z Bílé knihy, že Británie vstoupí do EHS, jen pokud si vyjedná uspokojivé podmínky pro tyto dva subjekty. Prosazování těchto podmínek byl také způsob jak čelit domácí kritice z vlastních řad i řad labouristů (George, 1998: 34).

Již 16. října 1961 Heath pronesl úvodní řeč v Bruselu popisující motivy vstupu Británie do EHS a z jeho projevu bylo jasné, že nejtěžší bude vyjednat přechodné podmínky pro Commonwealth. Británie byla obchodně svázána se zeměmi Commonwealthu v tzv. systému imperiálních preferencí, jehož základem bylo právě upřednostňování obchodu v rámci této skupiny zemí.²⁴ Londýn tak byl v situaci jako žádná jiná země EHS. Musel totiž své dlouhotrvající obchodní vazby s Commonwealthem vyměnit za Evropu. Země jako Kanada, Austrálie a Indie jakákoli další jednání s EHS, která by se měla dotknout Commonwealthu, odmítaly. Hlavním úkolem Heatha při oficiálním zahájení vyjednávání tak bylo, aby škody pro Commonwealth byly co nejmenší a aby se podařilo dohodnout co nejdelší přechodná období pro nalezení nových trhů. Heath si však brzy uvědomil, že země Šestky nejsou ochotny pro přílišné

evropské integrace. Žádost Irska souvisela s britskou žádostí, jelikož Irsko bylo s Británií úzce hospodářsky svázáno. O vstup si dále požádalo v roce 1962 i Norsko. Další státy EFTA z politických důvodů vstoupit nechtěly, ale požádaly o tzv. přidružené členství. V roce 1961 tak učinily Rakousko, Švýcarsko a Švédsko. V roce 1962 dále Portugalsko, Španělsko a Malta. Hlavní pozornost byla samozřejmě věnována vyjednávání s Velkou Británií a teprve po případném úspěšném vyřízení této žádosti měla následovat jednání s dalšími uchazeči (Horčíčka, Kovář, 2006: 37).

²⁴ V roce 1960 odebírala Británie více než polovinu veškerého exportu Nového Zélandu a čtvrtinu vývozu několika zemí Commonwealthu včetně Austrálie a Indie. Po vstupu Británie by musela zvýšit celní bariéry na dovoz z těchto zemí, zatímco její noví partneři by vyváželi své zboží do Británie bez cel (Booker, North, 2006: 135).

ústupky.²⁵ Šestka tímto testovala odhodlání Británie k redefinici jejího postavení v rámci světové role. Jedna ze zemí Šestky byla však už v této době rozhodnuta britský vstup nepodpořit (Booker, North, 2006: 135-136).

Vyjednávání bylo pro Heatha velice náročné, protože musel čelit velkému tlaku ze strany veřejného mínění, které zareagovalo citlivě na otázku Commonwealthu a nesouhlasilo se vstupem, a britského tisku kontrolovaného Lordem Beaverbrookem, jenž spustil masivní kampaň proti vstupu do EHS. Situace samozřejmě využili i opoziční labouristé a ve svém vlastním zájmu začali hrát na protivládni notu. Dalším problémem bylo britské zemědělství. Britští zemědělci měli garantované od státu přímé dotace, vyrovnávací příplatky při výkyvech cen a základní minimum životní úrovně. Jenže společná zemědělská politika EHS fungovala na zcela jiných principech, které s uvedenou podporou státu nebyly v souladu. Přesto Británie chtěla přijmout společnou zemědělskou politiku, ale požadovala výrazně delší přechodná období, než jaké byla Šestka ochotná poskytnout. Šestka požadovala podstatné zkrácení a měla podezření, že Británii jde pouze o to, aby měla čas působit na země Šestky kvůli vydobytí dalších výjimek. Zároveň je nutné si uvědomit, že EHS se stále vyvíjelo, a pro Británii nebylo jednoduché směry vývoje předvídat, jelikož jednání o společných záležitostech Šestky probíhala za zavřenými dveřmi a výsledky pak byly následně Británii předneseny jako hotový fakt. Takovým příkladem je např. společná zemědělská politika, která byla v hrubých rysech dojednána zeměmi Šestky v lednu 1962. Heath se snažil kličkovat a vyjednávat s každým členem EHS zvlášť, což ale vzbudilo pouze nedůvěru (Goněk, 2002: 84-86).

Kvůli vyjednávání záležitostí uvnitř EHS (společná zemědělská politika) začaly skutečně zásadní rozhovory až na jaře 1962. Na podzim 1962 Britové začali ze svých pozic ustupovat a vypadalo to na brzké úspěšné ukončení vyjednávání (Horčíčka, Kovář, 2006: 38). Britové samozřejmě zpočátku jednání

²⁵ Jediným ústupkem Šestky byla možnost zvýhodnění Indie, Pákistánu a zemí Karibiku na principu, kterým byl ošetřen vztah Francie k jejím bývalým francouzským koloniím. Britská „bílá dominia“ by však po velice krátkém přechodném období byla ve stejném postavení jako ostatní nečlenské státy EHS (Goněk, 2002: 85).

trvali na zvláštních vztazích s Commonwealthem a na úlevách v zemědělství.²⁶ Jednání o vstupu v Bruselu byla proto složitá a vlekla se dlouhou dobu, ale postupně se mezi zástupci EHS a Velké Británie dařilo problémy řešit.

Vyjednavači ze zemí Šestky byli velice překvapeni mírou ústupků Británie např. v otázce dovozu zboží z Commonwealthu, které bylo dříve bráno jako nezpochybnitelné téma. Jak se ale ukázalo, všechny ústupky byly marné, jelikož francouzští zástupci začaly klást tak nepřijatelné požadavky v oblasti financování společné zemědělské politiky, na které nemohla Británie nikdy přistoupit. Bylo nadmíru jasné, že francouzští vyjednavači mají jasné zadání na neúspěch britské kandidatury. Otázka společné zemědělské politiky se nakonec stala jedním z důvodů odmítavého postoje Francie k přistoupení Británie do EHS. De Gaulle se totiž obával britské účasti na dojednávání podrobných a definitivních nařízení ohledně společné zemědělské politiky. Vstup Británie by totiž znamenal změnu podoby společného trhu se zemědělskými produkty a už by nebyl tolik výhodný pro francouzské zemědělství²⁷, které způsobovalo francouzskému hospodářství ohromné problémy (Booker, North, 2006: 144). Britský vyjednač Edward Heath se vyjádřil k otázce společné zemědělské politiky následovně: *Francouzi nechtěli, aby Britové měli možnost účastnit se rozhodujících jednání o společné zemědělské politice, a to z obavy, že bychom snad ohrozili velmi výhodné podmínky, které jinak mohli od svých partnerů důvodně očekávat*“ (Booker, North, 2006: 150).

²⁶ Mýlně se domnívali, že Šestka nedospěje k závěru u společné zemědělské politiky před koncem vstupních rozhovorů a pak budou moci její podobu ovlivnit (Horčíčka, Kovář, 2006: 38).

²⁷ Zemědělství ve Francii v roce 1961 zajišťovalo 25 % veškerých pracovních míst (v Británii 4 %). Do zemědělství šly ve Francii ohromné dotace ze státního rozpočtu, aby v poválečném období došlo k nárůstu produkce. Masivní dotace znamenaly, že se zemědělstvím dokázaly uživit i malé neefektivní rolnické usedlosti a došlo k přezaměstnanosti v zemědělském sektoru. Velký nárůst produkce však znamenal tlak na snižování cen a tedy i na zvyšování dotací na zemědělství, které tak začalo ohrožovat životaschopnost francouzského hospodářství. Téma zemědělství se stalo noční můrou francouzských politiků, jelikož se obávali ztráty podpory takto významné části pracující populace a vzniku revolučních myšlenek. Výše dotací na francouzské zemědělce dosahovala takových hodnot, že hrozil i státní bankrot (Booker, North, 2006: 139).

Ve vzduchu navíc visela nejzákladnější politická otázka. Je v zájmu EHS přijmout nového člena, který zcela jistě naruší stávající rozložení sil mezi členy Šestky? Od toho se také odvíjely postoje jednotlivých zemí. Státy Beneluxu a Itálie rozšíření jednoznačně podporovaly, protože by zmírnily dominantní vliv Francie. Ta ale usilovala o posílení pozice v rámci NATO, o politický vliv na jednání SRN, který chtěla dále zvětšit dalším sblížením. Tomuto sblížení však stál v cestě možný vstup Velké Británie do EHS (Sychra, 2003: 36). Sám de Gaulle se později k této otázce vyjádřil následujícím způsobem: *„Dokud existovala Šestka, mohla Francie říci ne i proti vůli Německa; mohla zablokovat plány, s nimiž nesouhlasila, díky síle své pozice. Jakmile by vstoupila Británie a ostatní země, situace by se rázem změnila“* (Booker, North, 2006: 148).

Vyjednávání o vstupu do EHS mělo však důsledky pro britskou politickou scénu. O složitosti situace, ve které se nacházela vláda Harolda Macmillana, vypovídají doplňovací volby do Dolní sněmovny v roce 1962, kdy v čistě konzervativní obvodu nastoupil nezávislý protikandidát, který tvrdě oponoval vstupu do EHS. Výsledkem bylo, že odvedl hlasy konzervativnímu kandidátovi a nakonec v tomto obvodě zvítězil představitel Labouristické strany. Dále došlo v souvislosti s EHS k dvojí rekonstrukci vlády Macmillanovy vlády. Nesouhlasící se vstupem byli z vlády nekompromisně vyřazeni. Toho samozřejmě využívali labouristé, kteří i přes své silně proevropské křídlo, vystupovali za taktických důvodů proti postupu vlády v evropské otázce. Bylo to dáno zejména osobou předsedy Labouristické strany Hughy Gaitskella (Goněc, 2002: 86). Toho si samozřejmě všiml de Gaulle, který při vyjednávání využíval této situace na britské politické scéně ve svůj prospěch. Argumentoval tím, že politická strana, která pravděpodobně bude v čele Británie po dalších volbách, je proti vstupu do země do EHS (Sychra, 2002: 36).

USA, jak už bylo několikrát řečeno, účast Velké Británie v EHS podporovaly, ať už kvůli vzájemnému posílení transatlantické spolupráce, nebo kvůli tomu, aby zabránily neutralistickým tendencím uvnitř Šestky – snaha o třetí velmoc v mezinárodním systému. A tento důvod přesně korespondoval s přesvědčením Charlese de Gaulla, že Británie by se v rámci EHS chovala jako nastrčený „Trojský kůň“ USA a snažila by se pouze o vylepšení své

mezinárodní pozice skrze Evropu (Gowland, Turner, Wright, 2010: 61-62). To potvrzují i slova amerického státního podtajemníka Balla, který správně odhadl, že by Francie mohla britské členství chápat jako součást „anglosaského spiknutí“ (Horčíčka, Kovář, 2006: 40).

Britský premiér se setkal s de Gaullem v červnu 1962 nedaleko Paříže, aby ho ubezpečil o serióznosti britského úmyslu vstoupit do EHS. Zde došlo k prvnímu otevřenému vyjádření pochybností de Gaulla o schopnosti Velké Británie přizpůsobit se EHS, a to např. v oblasti dovozu zemědělských výrobků ze zemí Commonwealthu (Moravcsik, 2000: 18). Prohlásil, že by Británii raději viděl mimo struktury EHS, jelikož vstup Británie by toto uskupení radikálně změnil a další argument byl zacílen na přílišnou provázanost s USA, které se chtěl de Gaulle vyhnout (Booker, North, 2006: 143). Další setkání na sebe nenechala dlouho čekat a v prosinci 1962 proběhlo setkání v Rambouillet. Na těchto schůzkách se také řešila otázka jaderných zbraní a možnost spolupráce Velké Británie a Francie v této oblasti. Macmillan byl přesvědčen, že Francie by mohla výměnou za pomoc s vývojem jaderných zbraní Británii při vstupu do EHS leccos odpuštit. Ale právě britská neochota podílet se na evropských jaderných silách a stále pokračující důraz na spolupráci s USA v oblasti jaderných zbraní, byl podle některých komentátorů determinující prvek v otázce budoucnosti britské přihlášky do EHS (Sychra, 2003: 37).

Ve stejné době (19. až 21. prosince 1962) totiž probíhala jednání mezi Británií a USA o nákupu jaderných střel Polaris v bahamském hlavním městě Nassau. Výsledkem jednání Macmillana s Kennedym byla nabídka USA o prodeji jaderných střel Polaris a jejich převedení pod velení NATO.²⁸ Macmillan nákup amerických jaderných střel komentoval jako otázku prestiže a ochrany Velké Británie. Objevovaly se však hlasy, které tvrdily, že jde spíše o politický krok, který měl posílit Macmillanovu upadající pozici ve vládě a i v samotné Konzervativní straně (Gowland, Turner, Wright, 2010: 62; Mangold, 2006: 190).

²⁸ Byla zde ale zanesena formulace, že v případě ohrožení britských národních zájmů, je Británii dovoleno nezávislé použití raket Polaris (Sychra, 2003: 37).

Macmillan si po celé období vyjednávání vstupu do EHS pohrával s myšlenkou, že by výměnou za francouzskou podporu při britském vstupu pomohl francouzskému jadernému programu. Velká Británie byla totiž ve svém programu jaderných zbraní mnohem dál než Francie.²⁹ Velká Británie vlastnila vodíkovou pumu a plně akceschopnou jednotku bombardérů.³⁰ Francie provedla svůj první jaderný pokus až v únoru 1960 a měla omezené bombardovací síly.³¹ Macmillan se v období 1961-1962 zamýšlel nad dvěma možnostmi. Buď britské jaderné síly přejdou pod kontrolu NATO a Velká Británie klesne na úroveň Francie, nebo pomůže Francii s jaderným programem a ta stoupne v pomyslném žebříčku na úroveň Velké Británie. Nevýhodu první možnosti viděl Macmillan v tom, že by se snížil její pomyslný status v mezinárodním systému a stala by se „pouze“ evropskou mocností, narušil by se vztah k USA a Commonwealthu. Pro Macmillana byla druhá možnost mnohem více stravitelná, jelikož tato možnost byla přijatelnější i pro britské veřejné mínění a služba Francii by přinesla své výhody. Jenže u této možnosti existovala zásadní překážka. Velká Británie byla omezena smlouvou s USA o jaderném partnerství z roku 1957, v které byly zaneseny omezení vztahující se na spolupráci v oblasti jaderných zbraní se třetími zeměmi, a tak bylo nesnadné vytvořit jakýkoli návrh. Smrtící ránu možnosti dohody s Francií zasadil prezident Kennedy, který Macmillanovi sdělil, že je nepřijatelné, aby Británie pomáhala budovat francouzský jaderný zbraňový program (Gowland, Turner, Wright, 2010: 62-63).

Macmillan tak nechtěl riskovat ohrožení atomového partnerství s USA a Francii byl nucen odmítnout. Postoj Velké Británie ale akorát přesvědčil Francii o tom, že Británie není důvěryhodný partner, jelikož se k Evropě staví zády. V této situaci tak bylo velice složité vést další vyjednávání o vstupu do EHS. Macmillan se francouzské postoje snažil ovlivnit separátními jednáními se SRN, Itálií a zeměmi Beneluxu. Hlavním partnerem pro tento Macmillanův manévr mělo být Německo, jenže představitel německý kancléř Konrad Adenauer

²⁹ Británie provedla první jaderný pokus v roce 1952 a pokus s vodíkovou pumou v roce 1957.

³⁰ Tzv. V-bomber force.

³¹ Francouzské bombardovací síly byly sice schopny shodit bombu, např. na Moskvu, ale bez možnosti návratu.

neměl příliš vstřícný přístup v této záležitosti. Adenauer Británii nedůvěřoval a nelíbily se mu zejména britské a americké kroky v mezinárodní politice ve vztahu k SSSR a v otázce Západního Berlína. Navíc došlo k radikálnímu zlepšení vztahů SRN s Francií, které vyvrcholily podepsáním smlouvy o přátelství a spolupráci v lednu 1963.³² Macmillanovy snahy tak vyšly v této otázce na prázdno (Goněk, 2002: 87).

Dne 14. ledna 1963 přišla nečekaná událost. Charles de Gaulle uspořádal v Elysejském paláci tiskovou konferenci, kde bez předešlé konzultace s ostatními státy Šestky oznámil, že bude vetovat britský vstup do EHS. Nejpoužívanější výňatek z jeho prohlášení obsahuje následující argumentaci: *„Končím s věcí britského členství ve společném trhu. Není to kvůli tomu, že je nechceme. Británie sní o tom, že společný trh rozvrátí. To nedovolím. Až bude společný trh dokončený, tak uvidíme“* (Moravcsik, 2000: 15). Ve svém projevu dále pokračoval: *„Anglie je v podstatě ostrovní země. Je to námořní stát. Prostřednictvím svého obchodu, svých trhů a svých zásobovacích kanálů je napojena na ty nejbližší země. Zabývá se především průmyslem a obchodem, a zemědělství v ní hraje okrajovou roli. Ve všem, co dělá, jsou patrné její velmi výrazné zvyky a tradice. Stručně řečeno, Anglie se svou povahou, strukturou, ba dokonce i polohou hluboce liší od zemí*

³² Ke zlepšení vztahu mezi SRN a Francií došlo hned po nástupu de Gaulla do prezidentského úřadu v roce 1958, kdy proběhla schůzka mezi de Gaullem a Adenauerem. Výstupem schůzky bylo prohlášení, že úzká spolupráce mezi SRN a Francií je základním kamenem jakýchkoli integračních snah v Evropě a další politická spolupráce by měla probíhat na organizovaném základě. Výsledkem byla snaha o užší politickou spolupráci reprezentovaná tzv. Fouchetovým výborem (1961), který měl zhodnotit možnosti dalšího politického sjednocení (politické unie) zemí Šestky na základě mezivládní spolupráce. Hlavním cílem politické unie mělo být zbavení se vojensko-bezpečnostní závislosti na NATO a USA, tedy jakási emancipace evropského prostoru postaveného na spojenectví Francie a SRN. Francie však v rámci navrhované politické unie prosazovala silný mezivládní charakter postavený na de Gaullově vizi „Evropy národů“, a došlo by tak k radikální rekonstrukci. Tento plán byl však ostatními státy Šestky odmítnut. Avšak i přes neúspěch snahy o politickou unii byly vztahy mezi SRN a Francií v nejlepší kondici, a to zejména díky společným názorům a podpoře v mezinárodních otázkách. Adenauer v této době vnímal Francii jako jediného spolehlivého partnera, který není ochoten ústupkům vůči SSSR, a to zejména v otázce Západního Berlína (Booker, North, 2006: 136-137).

kontinentální Evropy. Jak může Anglie s jejím specifickým životem, produkcí, obchodem být inkorporována do EHS?“ (George, 1998: 34).

Toto oznámení samozřejmě šokovalo jak Velkou Británie, tak i státy Beneluxu, které byly stále přívrženci britského vstupu. Stejně tak byla v šoku i Komise, pod kterou rozšiřování spadalo. Avšak přes prvotní překvapení ostatních států Šestky, de Gaullův postoj rychle akceptovaly a jednání s Británií byla do konce ledna 1963 zastavena. I když de Gaullovo veto nebylo namířeno oproti dalším kandidátům (Dánsku, Irsku a Norsku), tak tyto státy svoji kandidaturu stáhly, jelikož nebyly připraveny vstoupit bez Británie.

Britské odmítnutí vycházelo zejména z odlišného pohledu Charlese de Gaulla na budoucnost Evropy a důležitou roli sehrála otázka francouzského zemědělství. De Gaulle jasně usiloval a vytvoření samostatnější Evropy, která se stane třetí silou v mezinárodním systému. Ale právě členství Británie v EHS by znamenalo silnější orientaci na USA a s tím de Gaulle nechtěl souhlasit. Podle Anthonyho Verriera by tak de Gaulle vetoval vstup Británie do EHS za všech okolností a nic by s tím nezmohla ani zmiňovaná spolupráce na francouzském jaderném zbraňovém programu. Naopak jednání Macmillana s Kennedym dalo de Gaullovi argument, že Británie má priority spíše za oceánem než v Evropě. Chtěl tedy, aby Francie byla tím rozhodujícím státem v EHS, ale vstupem Británie by se její pozice jenom zkomplikovala a vývoj EHS by se začal ubírat jiným směrem, který by už nebyl podle de Gaullových představ (Verrier, 1983: 166). Tato situace, tak upozornila další uchazeče o členství na fakt, že není důležité jenom technické přizpůsobení EHS, ale kandidátský stát také musí změnit své politické preference a být schopen přijmout politický cíl EHS (Sychra, 2003: 38).

Takto vedená argumentace je však např. podle Booker a North (2006) značně zjednodušená a jedním z hlavních důvodů označují zemědělskou politiku Francie a snahu o vytvoření společné zemědělské politiky EHS. Na zasedání francouzské vlády 30. ledna 1963 de Gaulle jasně prohlásil: *„Jestliže Británie požádá znovu o přijetí Římských smluv se všemi pravidly, zahrnující společnou zemědělskou politiku, přivítám je s otevřenou náručí. Pro nás je základní cílem zachování společného trhu, pro Brity je základním cílem změna*

jeho pravidel“ (Moravcsik, 2000: 16). Pro Francii tak byla společná zemědělská politika otázka života a smrti, se kterou padal i úspěch společného trhu. To svými slovy potvrdil francouzský předseda vlády Georges Pompidou: „Celý problém leží v tom, že Francie nechce znovu vyjednávat celou společnou zemědělskou politiku v příštích osmi letech“ (Moravcsik, 2000: 23). Podobně se vyjadřoval francouzský ministr zemědělství Edgar Pisani: „Francie není proti britskému vstupu do EHS, ale odmítá otevírat otázky spojené se společnou zemědělskou politikou. Když Británie přijme všechny pravidla beze zbytku, všechno bude v pořádku“ (Moravcsik, 2000: 24).

S tím souhlasí i Vladimír Goněk (2002), který upozorňuje dále na fakt, že během celého vyjednávání Velká Británie pouze naslibovala, co bylo potřeba, ale neudělala žádný posun v přibližování k EHS a akceptování jeho mechanismů. Jednání z její strany byla velice často zdržována a kladla si podmínky, i když v takové pozici vůbec nebyla. Představitelé Británie při vyjednáváních budili stále dojem, že vůbec nechápou trend evropské integrace ve všech oblastech. *„Britská politika svým chováním dokazovala, že vše v Evropě nadále chápe přes interpretace klasické velmocenské politiky, resp. že jí jde jen o tradiční velmocenské kalkulace (k nimž vlastně neústrojně dolepuje aktuální zájmy britských výrobců). Odtud pochází stále se navracející obava, že Británie by svým vstupem do EHS celé společenství rozvrátila, odtud i přímá podezření, že Británie tento rozvrat vlastně zcela vědomě plánuje a připravuje“ (Goněk, 2002: 90).*

Velká Británie byla z veta šokována. Na poslední schůzce vyjednávacího týmu 29. ledna 1963 vyjádřil Edward Heath hněv nad vzniklou situací. Britové byli frustrovaní a bezmocní jakkoli danou situaci změnit. Premiér Macmillan, který byl hlavní propagátor změny britské politiky, svoje zklamání vyjádřil takto: *„Všechny naše politiky doma i v zahraničí jsou v troskách. Popularita naší vlády rapidně upadá. Francouzská dominance v Evropě je novým a alarmujícím rysem. Ztratili jsme všechno kromě naší odvahy a odhodlání“ (Macmillan, 1973: 367).*

Pro Brity to byl ještě větší šok v tom, že tři dny před zveřejněním francouzské veta, byl Heath francouzským ministrem zahraničí Couvem de

Murvillem ujištěn, že de Gaulle nemá v úmyslu vetovat britské členství. Britové se samozřejmě cítili ublíženi, a proto se jednání snažili ukončit cestou, která by pro ně byla co nejpříznivější. Prohlášení vlády či jednotlivých ministrů byla nasměrována jednoznačně a tvrdě proti de Gaullovi a obviňovali ho z toho, že je oklamal. Vztahy mezi Velkou Británií a Francií tak v tomto období padly na nejnižší možnou úroveň a ve Velké Británii byla vedena silná antifrancouzská kampaň. Velká Británie byla touto situací značně zmatena, jelikož nevěděla jak pokračovat ve svojí zahraniční politice. Velice lákavou alternativou bylo posílení vazeb v rámci existujících struktur – Commonwealth a EFTA. Macmillanova vláda, ale byla i nadále přesvědčena, že budoucnost Velké Británie musí být nasměrována na EHS. Nebylo však jasné, jak toho přes de Gaullovo nepřátelství dosáhnout. Velká Británie tak stále zůstávala mimo Evropu, tím pádem nebyla schopná ovlivnit dění na kontinentu a její zahraničně politická pozice opět utrpěla (Davis, 1997: 453-463).

Po odmítnutí britského vstupu do EHS se Macmillanova vláda potýkala jenom se samými problémy a rozpadla se na podzim 1963, kdy byl Macmillan na pozici premiéra vystřídán za sira Aleca Douglas-Homa. Macmillanovu vládu, mimo neúspěch s EHS, srazily na kolena problémy s britským rozpočtem a série afér, z nichž nejvýznamnější byla špionážní aféra na ministerstvu obrany. Změny se udály i v Labouristické straně, kdy po náhlém úmrtí Hughy Gaitskella, který byl silně protievropsky naladěný, nastoupil do čela strany Harold Wilson, který měl k projektu evropské integrace pozitivnější postoje (Booker, North, 2006: 153).

4 Druhá přihláška

4.1 Nejednoznačně směrem k Evropě. Období 1964 -1966

V roce 1964 se po parlamentních volbách ve Velké Británii dostávají k moci labouristé v čele s Haroldem Wilsonem, i když s převahou pouhých pěti křesel v Dolní komoře. Toto vítězství potvrdilo de Gaullův argument, že v příštích volbách se k moci dostane strana, která je jednoznačně proti členství Velké Británie v EHS. Jenže Labouristická strana se pod vedením Harolda Wilsona dokázala během své vlády přetransformovat do proevropsky smýšlející strany a s odstupem času se rozhodla i nadále pokračovat v úsilí o vstup do EHS. V roce 1967 Velká Británie podala svoji druhou přihlášku.

To bylo dáno zejména osobou Harolda Wilsona, který nebyl v otázce EHS tak dogmatický a který již v 50. letech 20. století v diskusích o nějaké formě připojení či spolupráce s EHS kladl otázky typu: *„Můžeme si dovolit stát mimo? Jsem si jistý, že odpověď zní nikoliv“* (Parr, Pine, 2006: 108). Proti plnému členství měl však značné výhrady. Jeho postoje se ale také v průběhu let měnily. V období 1961-1963 při konzervativním vyjednávání vstupu zastával z větší části antievropské postoje s vysvětlením, že Británie *„není oprávněna prodat svoje přátele a příbuzné pro problematické a marginální výhody plynoucí z prodeje praček v Düsseldorfu“* (Parr, Pine, 2006: 108). Otázkou je, do jaké míry to byla taktika opoziční strany kritizovat tu vládní za vše, co udělá.

Po prvním neúspěšném pokusu byl Harold Wilson ke vstupu do EHS značně skeptický, jelikož si uvědomoval, že EHS se mezitím posune ve svém integračním procesu a pro Velkou Británii bude o to těžší znovu o vstup usilovat. Zároveň si ale začal uvědomovat, že britské hospodářství nemůže mimo EHS přežít dlouho a bude mít stále větší problémy (Goněk, 2002: 92; Younger, 1972: 581). Uvnitř Labouristické strany ale stále dominoval antievropský proud. To potvrzuje i volební program labouristů před volbami 1964, který naznačoval značně zdráhavé postoje k EHS a tyto postoje vláda držela téměř po dva roky svého vládnutí. Volební program labouristů jasně uváděl: *„Ve vztahu ke svým evropským sousedům je Labouristická strana přesvědčena, že hlavním zodpovědností britské vlády je zachovat vztahy*

s *Commonwealthem*“ (Lieber, 1970: 242). V Labouristické straně také přetrvával důraz na speciální vztah s USA ³³, v té době silnější než v Konzervativní straně (Younger, 1972: 581).

Jenže s nastoleným trendem sestupu vzájemných vztahů v rámci Commonwealthu prakticky nešlo nic udělat, i když se o to Harold Wilson snažil. Velká Británie byla vojensky slabá a hospodářské sankce již neúčinkovaly. Klesal politický význam Commonwealthu a jeho vnitřní soudržnost. Labouristický kabinet také hned na začátku své vlády zavedl 15 % přírážku na dovážené průmyslové zboží ze zemí Commonwealthu s vysvětlením, že pouze ekonomické napravení Velké Británie povede k možnosti větší pomoci zemím Commonwealthu. V roce 1965 vyhlásila bělošská menšina v Rhodesii, bez ohledu na názor Velké Británie, nezávislost. V témže roce přerušila Ghana a Tanzanie s Británií diplomatické vztahy. V roce 1965 proběhla indicko-pákistánská válka, navíc o zprostředkování ukončení vztahu se postaral Sovětský svaz, nikoli Británie či jiná země Commonwealthu. Zároveň došlo k jednoznačnému poklesu vzájemného obchodu Velké Británie se zeměmi Commonwealthu, který poklesl ze 44 % celkového objemu britského zahraničního obchodu na 30 % (Alexander, 2001: 143-144; Goněc, 2002: 95).

Dalším faktorem, který měl značný vliv na vztahy Británie a zejména afrických zemí Commonwealthu, byly zkušenosti z vyjednávání první britské přihlášky v letech 1961-1963. Africké země Commonwealthu zjistily, že se nemají spoléhat na Británii, a že si mohou vyjednat vlastní uspořádání vztahů s EHS. První návrhy na asociaci některých afrických zemí měly ještě „nekoloniální“ charakter, se kterým většina z nich nesouhlasila, ale EHS své podmínky přehodnotila a na základě kritiky byly v roce 1963 podepsány tzv. dohody z Yaoundé. Mezi asociovanými africkými zeměmi bylo mnoho členů Commonwealthu: Nigérie, Zambie, Ghana, Uganda, Rwanda a další. Tyto státy nečekaly na vstup Británie do EHS a samy se s EHS asociovaly za cílem výhodnějšího přístupu jejich výrobků na západoevropské trhy (Alexander, 2001: 145).

Po roce 1963 se hospodářská situace Británie zhoršovala a v roce 1967 vypukla šterlinková krize, došlo k devalvaci libry a Británie musela požádat o

³³ K narušení vztahu došlo, když se Velká Británie nenechala vtáhnout do Vietnamské války.

pomoc Mezinárodní měnový fond.³⁴ K nepřímému posunu ve vztahu k britské přihlášce došlo na politické scéně v SRN, kde K. Adenauer a L. Erharda vystřídal kancléř K. Kiesinger a Willy Brandt jako vicekancléř. Z postu předsedy Komise EHS také odešel Adenauerův spolupracovník W. Hallstein. Německá politika po těchto výměnách již nestála ve stínu Francie a snažila se o vlastní evropskou politiku, která by částečně vyvážila přílišný vliv Francie (Goněk, 2002: 95).

Po zablokování britské žádosti do EHS ale zažila oživení EFTA. V roce 1963 se na konferenci v Lisabonu členské státy dohodly na urychlení odbourávání cel. V roce 1965 se k EFTA přidružilo Irsko a v roce 1966 vznikla zóna volného obchodu s průmyslovým zbožím. Pro organizaci EFTA však bylo stále příznačné, že se státy nebyly schopny dohodnout na zavedení společných vnějších cel a na otázce spolupráce s EHS (Horčíčka, Kovář, 2005: 40-41).

Nová labouristická vláda však zpočátku musela řešit problémy na domácí politické scéně – vysoká inflace, špatný stav veřejných financí, deficit zahraničního obchodu a pokles životní úrovně. Kontroverzní témata, jako byl vstup do EHS, nechtěla Labouristická strana kvůli své těsné většině v parlamentu vůbec řešit. Proto se zaměřovala spíše na populární témata na domácí scéně a připravovala se na nové předčasné volby. Otázka vstupu do EHS se na veřejnosti znovu objevila až v polovině roku 1965, a to zejména na základě kritiky z konzervativního a liberálního tábora. Opoziční strany upozorňovaly na nefunkčnost labouristické zahraniční politiky ve vztahu k USA, Commonwealthu a v rámci sdružení EFTA (Lieber, 1970: 243).

Myšlenka připojení k EHS žila u několika málo labouristických politiků, kteří však zastávali zásadní pozice. Prvním labouristickým politikem, který v roce 1965 veřejně promluvil o možnosti změny směru zahraniční politiky, byl místopředseda Labouristické strany a ministr hospodářských záležitostí George Brown. Vstup do EHS měl také silnou oporu na ministerstvu zahraničních věcí, kde se zakořenila orientace na EHS, a to díky osobě ministra Michaela

³⁴ V červenci 1966 došlo k prudkému pádu libry. Vláda zabránila jejímu totálnímu zhroucení zmrazením cen a mezd. V roce 1966 tvořil růst průmyslové produkce Velké Británie pouhých 2,8 %, zatímco v západním Německu to bylo 7,3 %, v Itálii 8,2 % a ve Francii 6,2 %. V roční míře růstu národního důchodu na obyvatele Velká Británie také značně zaostávala: Velká Británie 26,2 %, Německo 58,2 %, Itálie 58,3 % a Francie 47,5 % (Booker, North, 2006: 160).

Stewart a Sira Paula Gora-Bootha, kteří otevřeně vyzývali Harolda Wilsona k podání přihlášky. Navíc na Harolda Wilsona měli značný vliv jeho poradci, kteří byli proevropsky zaměřeni. Šlo zejména o jeho soukromého tajemníka Michaela Pallisera. Ministr zahraničí Micheal Stewart se obával dominance Francie v EHS, francouzského postoje k NATO a úzké spolupráce mezi Francií a Německem, která by mohla ohrozit základy evropského a atlantického společenství. George Brown měl navíc ekonomické důvody. Věřil, že je nutné vytvořit širší ekonomickou zónu než pouze národní stát a veřejně se přihlásil k nutnosti vzniku tzv. „třetí síly“, která by zabránila polarizaci světa okolo dvou hlavních supervelmocí. Jelikož v této době u Harolda Wilsona převážily proevropsky orientované názory, a to i díky soustavnému tlaku na jeho osobu ze strany ministerstva zahraničí a ministerstva hospodářských záležitostí, vyjádřil Brownovi podporu a možnost vstupu do EHS se dostala do volebního programu před volbami v roce 1966 (Parr, Pine, 2006: 110-111).

Politická situace na britských ostrovech vedla v březnu 1966 k předčasným volbám, ve kterých si chtěli labouristé upevnit svoje postavení, a to se jim také podařilo, tentokrát to bylo vítězství s převahou 97 křesel. Při volbách se evropské otázky dostaly opět do popředí zájmu u všech hlavních politických stran. V čele Konzervativní strany stál Edward Heath, který se podílel na vyjednávání prvního britského vstupu do EHS. Ve volebním programu konzervativců měly evropské otázky své důležité místo a byl zde obsažen i slib ke vstupu do EHS. Celkově byli labouristé ve svém entusiasmumu pro EHS opatrnější než konzervativci, kteří vyjadřovali podporu pro vstup v nejbližší příznivé chvíli. Labouristická strana, musela balancovat rozdílné názory uvnitř strany, ale i usměrňovat názory ve vztahu k národním zájmům, což se od vládní strany očekávalo. Proto stále lpěla na zachování bezbariérových vztahů s Commonwealthem a odmítala nadnárodní kontrolu zahraniční a obranné politiky, tj. lpěla na některých podmínkách, které byly pro EHS stále nepřijatelné (Lieber, 1970: 244).

Wilson se stal pragmatickým obhájcem vstupu, a to nejen z důvodů vyplývajících z postavení a situace Velké Británie, ale také z politických důvodů souvisejících s postavením jeho strany. Chtěl využít evropského tématu při volbách a vzít konzervativcům, kteří vstup do EHS jednoznačně podporovali,

jejich hlavní slib a ubrat jim „vítr z plachet“. Zároveň evropské téma dokázalo odvrátit pozornost od jiných problémů spojených s ekonomickým stavem Velké Británie, imigrací, napětím uvnitř Commonwealthu. To byly důvody, proč si většina vládních ministrů myslela, že Wilsonovo rozhodnutí ke vstupu do EHS není myšleno příliš vážně, a proto není potřeba vytvářet nějakou vnitrostranickou opoziční skupinu. Antievropsky zaměřeni ministři se v podstatě v rámci strany nestačili žádným způsobem zkonsolidovat a postavit se proti návrhu vstupu do EHS. To ve svých pamětech potvrzuje i Peter Shore, ministr pro ekonomické záležitosti ve Wilsonově vládě: *„...byl zde dobrý důvod věřit, že sledování možnosti vstupu do EHS vládou Harolda Wilsona nebylo dáno žádnou změnou v osobním přesvědčení premiéra, ale touhou přelstít Edwarda Heatha a také proevropské křídlo labouristů vedené Georgem Brownem“* (Forster, 2002: 29). Dalším důvodem, který nechával antievropsky zaměřené ministry částečně klidnými, byla osoba Charlese de Gaulla. Většina z nich byla přesvědčena, že dokud bude de Gaulle francouzským prezidentem, Velká Británie nebude do EHS nikdy přijata (Forster, 2002: 29).

Po volbách tlak na Harolda Wilsona ze strany George Browna, nového ministra zahraničních věcí, a i ze strany Micheala Stewarta, nového ministra pro ekonomické záležitosti, ještě zesílil. V září 1966 sezval premiér Wilson své ministry k tomu, aby projednali otázky spojené se vstupem do EHS. Zde byl již Wilson definitivně přesvědčen o nutnosti vstupu do EHS, a to v co nejrychlejší době. Ministři Brown a Stewart společně vytvořili materiál obhajující nutnost vstupu do EHS. V materiálu byly obsaženy už dlouho známé argumenty, a to že Británie by měla vstoupit, aby zůstala světovou velmocí a aby měla vliv na dění v Evropě. Druhý argument směřoval logicky do sféry ekonomické, kdy Velká Británie stojící mimo EHS nebude schopna ovlivňovat globální ekonomické síly a její hospodářství začne upadat, nebo spíše již dávno začalo. Samozřejmě ne všichni ministři souhlasili s uvedenými argumenty. Proti byli např. Barbara Castle (ministřina dopravy), Tony Benn (ministr průmyslu) a Richard Marsh (ministr energetiky). Ti byli přesvědčeni o tom, že by Velká Británie měla devalvovat měnu, směřovat svoji politiku na USA a sledovat švédskou cestu sociální demokracie. Wilson na schůzce slíbil, že vstup do EHS musí znamenat nějakou formu zachování ekonomických vztahů s Commonwealthem a s tím

související nalezení výjimek ze společné zemědělské politiky (Parr, Pine, 2006: 113-115).

Británie kromě členství v EHS měla samozřejmě několik možností, žádná z nich ale nebyla schopna naplnit Britská očekávání. Británie mohla dále pokračovat ve své osamocené politice (Go-it-Alone nebo také Do-it-Alone policies), spolupracovat s evropskými zeměmi mimo struktury EHS (EFTA) nebo rozvinout spolupráci s neevropskými zeměmi. První možnost by pravděpodobně poškodila vztahy se zeměmi EHS a USA, případně politika vedená proti EHS by pouze zapříčinila další semknutí zemí Šestky, jak se tomu stalo v letech 1959-1961. V letech 1965-67 byla také Velká Británie už o mnoho slabší než na konci 50. let. Sdružení EFTA také nedávalo přílišné vyhlídky na posílení pozice v mezinárodních vztazích. Nastavení užších vazeb s východoevropskými státy a Sovětským svazem nedávalo příliš prostoru pro velké zisky a zároveň by mohlo poškodit vztahy s USA, potažmo se všemi západními státy. Státy Commonwealthu rostly (Kanada, Austrálie, Nový Zéland apod.) a stávaly se světovými centry obchodu, a to bez vlivu Británie. Další možností bylo nastavení Severoatlantické zóny volného obchodu (NAFTA), která by spojila USA, Kanadu, Velkou Británii a pravděpodobně ještě další státy EFTA. Tato myšlenka ztroskotala na nezájmu USA a zároveň by britský průmysl nebyl schopen konkurovat americkým výrobkům. Uvedené alternativy nenabízely žádný politický základ k posílení britské pozice v mezinárodních vztazích. Z uvedeného jasně vyplývají možnosti, které Británie měla, a je vcelku logické, že si vybrala sledovat cíl vstupu do EHS (Gowland, Turner, Wright, 2010: 71).

4.2 Vývoj v EHS v polovině 60. let

Od veta britské přihlášky v roce 1963 země Šestky pokračovaly v krocích vedoucích k vytvoření společného vnitřního trhu. Tento proces zahrnoval rušení obchodních bariér mezi členskými státy a harmonizaci vnějších tarifů na dovážené zboží ze zemí mimo EHS. Mnoho britských politiků (např. Hugh Gaitskell) předpovídalo, že takové uzavření se okolnímu světu bude mít za následek rapidní úpadek dovozu zboží do EHS. Opak byl pravdou. Pro některé

země, jako byla Francie a Itálie, znamenalo nastavení společného vnějšího tarifu snížení cel a bariér pro vstup zboží na jejich trhy např. zrovna z Británie. Navíc některé druhy zboží byly zcela liberalizovány. Země Šestky v tomto období významně ekonomicky rostly (Alexander, 2001: 133).

V polovině šedesátých let ale procházelo EHS vnitřní krizí, která vedla k zeslabení nadnárodního charakteru, což pro Velkou Británii znamenalo atraktivnější prostředí s možností vyjednání lepších podmínek. Nejprve se ale podařilo dosáhnout určité institucionální změny. Šlo o užší spojení dosavadních výkonných institucí jednotlivých evropských institucí do jedné, konkrétně Vysokého úřadu Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO), Komise EHS a Euratomu. Francie, která již v té době začala kritizovat nadnárodní charakter evropské integrace, s návrhem souhlasila, jelikož tímto sloučením došlo k oslabení nadnárodního charakteru Vysokého úřadu ESUO. Smlouva o sloučení exekutiv byla podepsána 8. dubna 1965 s platností od července 1967. Vznikla tzv. Evropská společenství (ES), jejichž společnými orgány byly: Komise, Rada ministrů, Evropský parlament a Soudní dvůr. V roce 1965 došlo v návaznosti na institucionální změny k rozpoutání krize. Šlo o tři zásadní témata, která implikovala další směřování celé evropské integrace. Evropský parlament pro sebe požadoval více pravomocí a Komise požadovala vlastní financování např. prostřednictvím odvodu z cel získaných z obchodu se třetími zeměmi. Tyto změny by jednoznačně směřovaly k nadnárodnímu charakteru organizace, což ale nebylo s představami francouzského prezidenta Charlese de Gaulla. De Gaulle podporoval mezivládní způsob spolupráce v institucích s možností veta národního státu. Viděl budoucnost ES v „Evropě států“, což byl i velice blízký pohled Velké Británie. Třetím nejcitlivějším tématem byla však společná zemědělská politika, která byla nosným tématem a otázkou francouzského setrvání v ES (Horčíčka, Kovář, 2005: 20-23).

Důvodem ke krizi v ES se v podstatě stala všechna tři uvedená témata. Tenze mezi pohledem de Gaulla na evropskou integraci a ostatními státy se naplno projevila v roce 1965, kdy předseda Evropské komise Walter Hallstein navrhnul ke schválení balíček opatření, který v sobě obsahoval všechny citlivé body. Kombinoval financování společné zemědělské politiky s požadavkem

kontroly výdajů na tuto politiku skrze Evropský parlament, což byla politika obhajovaná např. Nizozemím. Zároveň obsahoval financování Komise, a tím pádem společné zemědělské politiky z cel a zemědělských daní. Hallstein to považoval za jedinou možnou cestu jak financovat nákladnou společnou zemědělskou politiku, která by nebyla závislá pouze na neadekvátních národních příspěvcích. Pro de Gaulla to však znamenalo nebezpečné směřování k supranacionálnímu charakteru ES, a proto tomuto balíku odporoval. De Gaulle by připraven stát proti těmto návrhům, ale zároveň si byl vědom článku v Římských smlouvách, který od roku 1966 měnil jednohlasné hlasování na většinové hlasování v Radě ministrů. To pro něj znamenalo velké nebezpečí. Neschopnost najít společnou shodu s Komisí vedla de Gaulla k ráznému kroku. De Gaulle zakázal účast svých ministrů na jednání Rady, a tak časový úsek od července do prosince 1965 je v odborné literatuře nazýván jako „krize prázdných židlí“ nebo také „politika prázdných židlí“. Tato krize byla vyřešena až v lednu 1966 tzv. Lucemburským kompromisem. Členské státy souhlasily s prozatímní finanční úpravou společné zemědělské politiky (tzv. daň z DPH), s omezením moci Komise a Evropského parlamentu, ale také se zavedením většinového hlasování v Radě s výjimkou v případech, kdy budou ohroženy „velice důležité zájmy národního státu“ tak diskuse mezi členskými státy musí pokračovat až k jednomyslné shodě. Jinými slovy, členský stát mohl použít právo veta, pokud byly rozhodnutím ohroženy jeho životně důležité zájmy. Lucemburský kompromis znamenal jednoznačný posun k mezivládnímu pojetí spolupráce a ovlivnil proces evropské integrace na další dvě dekády až do přijetí Jednotného evropského aktu v roce 1987 (Blair, 2005: 34-35; Moravcsik, 2000: 35-42).

4.3 Druhé veto

Premiér Wilson upřednostňoval rychlé podání přihlášky do EHS před rozpoutáním nějaké širší debaty a nalezení jednoznačného konsenzu uvnitř Labouristické strany (Kaiser, Elvert, 2004: 24). O tom, že by Velká Británie měla podat přihlášku do EHS, se Wilson rozhodl na podzim 1966. Wilson 11. listopadu 1966 předstoupil poprvé před Dolní sněmovnu britského parlamentu a

oznámil přehodnocení britských vztahů směrem k EHS. Zde si však nechal jistý manévrovací prostor, když ve své řeči uvedl, že *...zjistí, zdali přijetím Římských smluv a vstupem do EHS mohou být zachovány zásadní britské zájmy, a to i ve vztahu k zemím Commonwealthu*“ (Lieber, 1970: 247). Nikterak tyto zájmy však dále nespécifikoval.

I přes zmíněné názorové rozdíly uvnitř labouristického kabinetu premiér Wilson dostal podporu k tomuto kroku za podmínky, že podnikne cestu po evropských zemích a zjistí podporu pro britskou přihlášku. Zjišťovací cesta byla zahájena v lednu 1967 a trvala až do března. Ve výsledku vyzněla rozporuplně, ale bylo doporučeno dále pokračovat v kandidatuře. Itálie a Německo vyjádřily britské kandidatuře podporu, Francie nabídla vyhýbavou odpověď. Německo však dodalo, že ve věci britské přihlášky není připraveno vyvíjet nějaký zásadní tlak na Francii. Mezitím tzv. Monnetův Akční výbor na úrovni EHS deklaroval, že je jednoznačně pro přijetí Velké Británie do EHS, pozitivní hlasy se ozývaly i z Evropského parlamentu. Osobní jednání Wilsona a de Gaulla proběhlo na konci ledna 1967. Premiér Wilson nabízel EHS vyspělé technologie a úzké vztahy se Sovětským svazem. Prezident de Gaulle kontroval, že technologická spolupráce může fungovat i mimo EHS a dále se negativně vyjadřoval o perspektivách libry a nutnosti EHS se přizpůsobovat Británii. De Gaulle označil vstup Británie do EHS opět za nesnadnou záležitost (Goněc, 2002: 97).

Cesta po Evropě Wilsona přesvědčila o tom, že zásadní bude opět rozhodnutí Francie a že britská přihláška k tomu, aby byla věrohodná, nesmí být doprovázena žádnými podmínkami, jinak by došlo k okamžitému odmítnutí ze strany Charlese de Gaulla. Rozhodl se tak podat přihlášku bez podmínek pouze se stanoviskem Dolní sněmovny, které nastínilo jen základní oblasti pro vyjednávání, což byl radikální posun od dosavadního způsobu komunikace a vyjednávání během vlády Macmillana. Celý duben 1967 také probíhaly debaty uvnitř poslaneckého klubu Labouristické vlády, kde Wilson argumentoval zejména ekonomickými výhodami. Britská vláda 30. dubna 1967 schválila podání žádosti o členství v poměru 13 hlasů pro a 8 proti.³⁵ I na tomto hlasování

³⁵ Pro podání přihlášky byli např. George Brown (ministr zahraničí), Roy Jenkins (ministr pro domácí záležitosti), Michael Stewart (ministr pro ekonomické záležitosti), Lord Gardiner (Lord

je vidět míra podpory vstupu do EHS v rámci kabinetu, který byl touto otázkou značně rozpolcený (Booker, North, 2006: 160-161).

Podle ministra obchodu Douglase Jaye nebylo členství v EHS v souladu s labouristickým řešením zahraniční politiky a ekonomických problémů. Přijmutí pravidel společné zemědělské politiky by znamenalo ukončení dovozu levných zemědělských produktů ze zemí Commonwealthu, to by zvýšilo ceny potravin na britském trhu a zároveň by tak došlo k tlaku ze strany britských občanů na zvýšení mezd. Navíc společný vnější celní sazebník by také znamenal konec dovozu levných surovin, na které nebylo zemím Commonwealthu uvaleno clo. To by všechno mělo veliké následky pro výrobní náklady firem a celkově to podle Douglase Jaye nemohlo znamenat zlepšení ekonomické pozice Velké Británie. Tato argumentace přesvědčila značnou část ministrů ve Wilsonově kabinetu. Naopak Roy Jenkins a George Brown jako hlavní propagátoři vstupu věřili, že právě vazby na země Commonwealthu a libra jako rezervní měna, jsou nejvíce zásadními překážkami v ekonomickém rozvoji Británie, která podle nich stále žila ve své slavné minulosti. Naopak způsobem jak znovuzískat světovou roli pro Británii, byl právě vstup do EHS a postavení do jeho vedení (Alexander, 2001: 139-140; Crowson, 2007: 37).

Zde sehrál důležitou roli ministr financí James Callaghan, který původně jako nerozhodnutý dokázal s sebou strhnout ostatní nerozhodnuté ministry. Kabinet si nechal zpracovat analýzy zkoumající možnosti Británie bez zapojení do EHS a zjistil, že v podstatě žádné jiné nemá. Proto také premiér Wilson již před druhým vetem de Gaulla zdůraznil, že pokud bude Británie opět odmítnuta, tak to neznámá, že by o vstup neměla dále usilovat. Zdůrazňoval, že Británie musí být připravena na francouzské ne a zkoumal možnosti, jestli je

Chancellor), Lord Longford (Lord Privy Seal a předseda Horní komory britského parlamentu), Ray Gunter (ministr práce). Proti byli Douglas Jay (ministr obchodu), Fred Peart (ministr zemědělství), Barbara Castle (ministryně dopravy), Richard Marsch (ministr energetiky), Willie Ross (ministr pro Skotsko). Mezi nerozhodnuté patřili Richard Crossman (Lord President), Tony Benn (ministr pro výrobu), Patrick Gordon Walker (ministr bez portfeje), Tony Crosland (ministr školství), James Callaghan (ministr financí), Bert Bowden (ministr pro Commonwealth), Anthony Greenwood (ministr pro bydlení), Denis Healey (ministr obrany) a Cledwyn Hughes (ministr pro Wales) (Parr, Pine, 2006: 116).

možné ihned po odmítnutí podat další přihlášku. Britský diplomat Sir Con'Oneill se vyjádřil výstižně: „...*francouzské veto by byl moment, kdy bychom nebrali ne jako odpověď*“ (Parr, Pine, 2006: 118). Wilson byl tedy přesvědčený, že Evropa nabízí jedinou možnost pro budoucí britskou politickou nezávislost. Dalším důvodem také mohlo být to, že tématu vstupu do EHS se věnovalo tolik energie a pozornosti na vnitropolitické scéně, že nepokračování v nastaveném kurzu by vypadalo jako politický debakl, a to zajisté Wilson nechtěl dopustit.

Dne 2. května 1967 premiér Wilson oznámil, že Její královská výsosť Alžběta II. se rozhodla podat oficiální přihlášku do EHS vyplývající ze článku 237 Římské smlouvy, paralelně také přihlášky do Evropského společenství uhlí a oceli a Euratomu. K projednání a schválení přihlášky Dolní sněmovnou došlo 8. a 10. května 1967. Pro podání přihlášky se vyjádřilo 488 a proti 62 poslanců, 80 poslanců se zdrželo hlasování. Vládní návrh podporovala většina poslanců z opoziční Konzervativní a Liberální strany. Existovala pouze dvě základní témata, která byla nutná během vyjednávání vyřešit, a to zejména zapojení Velké Británie do společné zemědělské politiky a její financování z britské strany. Druhým tématem byla opatření týkající se producentů cukru v rámci zemí Commonwealthu a jejich vztah k EHS. Způsob řešení těchto otázek však Wilson neměl (Lieber, 1970: 248).

Již z tiskové konference ze dne 16. května 1967 bylo jasné, jaké stanovisko francouzský prezident zastává. V této době ještě nebyla ani britská přihláška do EHS oficiálně podána. Ve svém proslovu de Gaulle znovu jasně vyjádřil, proč je pro něj vstup Británie do EHS v tuto dobu nepředstavitelný. Šlo opět o důvody spojené se zemědělskou politikou a britským nákupem levných potravin v zemích Commonwealthu. Vstupem by Británie musela přijmout pravidla EHS a díky vysokým clům by musela zvýšit ceny potravin na svém trhu, což by jí způsobilo značné problémy: „...*pokud Británie vstoupí do Společenství, aniž se plně přizpůsobí jejich zemědělskému systému, pak se tento systém zhroutí, neboť rovnováha společného trhu bude vychýlena a Francie tak přijde o jeden z hlavních důvodů členství v něm. Britské členství bude možné tehdy, až tento velký národ, tak štědře obdařený schopností a odvahou, sám od sebe a ve svém zájmu podstoupí hlubokou ekonomickou a*

politickou transformaci, která by mu umožnila připojit se ke kontinentální Šestce“ (Booker, North, 2006: 161-162).

Premiér Wilson se ještě v červnu 1967 sešel znovu s de Gaullem, ale schůzka se vyvíjela ve stejném gardu jako ta z ledna 1967. Jeho kabinetu bylo jasné, že Británie musí vzbuzovat dojem, že přijímá všechny podmínky vstupu, aby došlo k diplomatickému tlaku na de Gaulla z ostatních členských zemí. Británie oficiálně podala přihlášku do ES v červenci 1967 a jednání o vstupu se měla rozběhnout na podzim 1967.³⁶ Než však došlo k reálnému zahájení jednání, přišlo z Francie 27. listopadu 1967 rezolutní veto britského vstupu, na které premiér Wilson reagoval před britským parlamentem následovně: *„Nesouhlasím s tím, že neustále klepeme na dveře a jsme stále jenom ponižováni“* (Parr, Pine, 2006: 119). Wilson se však myšlenky vstupu do EHS nevzdal, přihlášku do Společenství po francouzském vetu nestáhl a ta zůstala tzv. „na stole“.

Další francouzské veto si Britové vysvětlovali jako osobní pohled prezidenta de Gaulla a chápali to tak, že dokud bude de Gaulle u moci, Británie nikdy do Společenství nebude moci vstoupit. Podle Vladimíra Goněce (2002) jde však o *„jednostranný sebeklam a typické schvalování vlastní viny na jiného, včetně povrchní personifikace“* (Goněc, 2002: 98). Vladimír Goněc se v tomto případě částečně staví za de Gaulla a snaží se pochopit jeho druhé veto i z jiného úhlu pohledu než jsou pouze argumenty týkající se společné zemědělské politiky. Upozorňuje na Wilsonovu zvolenou taktiku, ze které nebylo jasné, do jaké míry chce Británie přijmout *acquis communautaire* a do jaké míry ho následně po svém vstupu bude chtít změnit, aby vyhovovalo britským zájmům. Britové také podle Vladimíra Goněce působili dojmem, že vstup do EHS je jen krátkodobý manévr, který má pouze pomoci na britské vnitropolitické scéně. Stále přetrvával postoj „Británie a Evropa“, nikoli „Británie do Evropy“. Navíc zde byla britská nepřipravenost jak materiální, tak organizační např. ve smyslu neochoty přijmout evropský systém měr a vah apod. (Goněc, 2002: 98). Tyto nejasné otázky však mohly být řešeny a možná i vyřešeny, kdyby došlo

³⁶ K podání přihlášky do EHS se připojilo ještě Irsko, Dánsko a Norsko.

k reálnému rozběhnutí přístupových rozhovorů. V tomto případě jde pouze o řešení neznámého.

Až do roku 1970 zůstal vstup do ES v labouristické vládě živé téma a debata uvnitř kabinetu pokračovala. Při vhodných příležitostech jednotliví ministři požadovali znovuotevření otázek spojených se vstupem. Někteří z nich se snažili převést pozornost na jiné možnosti a rozvíjet spolupráci např. v rámci sdružení EFTA. Euroskeptičtí ministři se však otevřeně proti vstupu do EHS nestavěli, jelikož přihlášku v roce 1967 v kabinetu, ale i v Dolní komoře schválili, a přijali tak kolektivní odpovědnost. V roce 1969 premiér Wilson zahájil práce na materiálu, který měl sloužit jako podklad pro otevření dalších vyjednávání vstupu do ES. Věnováno bylo zejména společné zemědělské politice a jejímu vlivu. Nicméně tyto práce byly přerušeny volbami 1970, ve kterých zvítězili konzervativci. Na Wilsonův přístup jak na poli národním, tak nadnárodním je pohlíženo pozitivně. Jeho aktivita značně přiblížila Británii Společenství. Bez přihlášky z roku 1967 by pak následující konzervativní vláda Edwarda Heatha nemohla znovuotevřít vyjednávání ihned po volbách do Dolní sněmovny v roce 1970.

5 Třetí pokus?

5.1 Změny na evropském kontinentu

V roce 1969 byla institucionální situace uvnitř ES stále na mrtvém bodě. Po francouzském vetu britské přihlášky do EHS Britové intenzivně vyjednávali s ostatními členy Společenství. Společenství tak byla částečně rozdělena na dva póly, mezi kterými se pohybovalo Německo tlačeno jak ze strany Londýna, tak ze strany Paříže. Období mezi lety 1965-1969 je často popisováno jako období plné frustrace a beznaděje, kdy byl celý projekt evropské integrace v ohrožení. V roce 1969 došlo ke dramatické změně, která je přičítána změně politické reprezentace v Německu a zejména ve Francii. V roce 1969 francouzský prezident de Gaulle rezignoval na svůj úřad po neúspěšném referendu o zásadních ústavních reformách, které spojil i s neoficiálním hlasováním o důvěře v jeho osobu. Francouští voliči de Gaullovy reformy, ale i jeho odmítli, a na prezidentský post nastoupil dosavadní předseda vlády Georges Pompidou a premiérem se stal Valéry d'Estaing. Zejména v této výměně je viděn hlavní důvod změny britsko-francouzských vztahů. V Německu střídá dosavadní kancléře Kurta Kiesingera proevropský Willy Brandt. Tento tandem, ke kterému se po britských volbách v roce 1970 ještě přidá Edward Heath, byl zastáncem rozšíření Evropských společenství a dokázal vymanit evropskou integraci z paralyzovaného stavu (Möckli, 2009: 17-18).

Vývoj EHS i přes určité institucionální zaseknutí pokračoval dál. V roce 1968 bylo oznámeno dokončení celní unie a společné zemědělské politiky. I přes Lucemburský kompromis, to byl pro kandidátské země³⁷ značně rychlý vývoj. To platilo zejména pro členské země EFTA, které za téměř deset let fungování nedokázaly vytvořit konkurenceschopnou alternativu EHS (Blair, 2005: 40). Země Šestky ale také během šedesátých let prošly určitým ekonomickým vývojem. Hospodářská dynamika první poloviny šedesátých let již byla pryč. Francie v roce 1969 musela devalvovat svůj frank, došlo k odpoutání od slábnoucího amerického dolaru a sama Šestka si začala uvědomovat, že

³⁷ Velká Británie, Irsko, Dánsko, Norsko.

tržní prostor je omezený a bylo by velice vhodné ho rozšířit, což by mohlo dát další impuls k ekonomickému růstu (Goněk, 2002: 100).

Proč ale vlastně Pompidou podporoval přijetí Velké Británie do Společenství? Idealismus za tím nehledejme. Ke konci šedesátých let již Francie ztrácela svoji dominantní pozici v EHS a naopak na vlivu získávalo ekonomicky silné a i v zahraničněpolitické sféře stále silnější Německo. Přijetí Velké Británie do Společenství by Francii mohlo udělat spojence, se kterým by společně mohly kontrolovat Německo a vyvážit jeho vliv (Blair, 2005: 36; MacAllister, 1997: 43).

Nový francouzský prezident Pompidou hned na své první tiskové konferenci 10. června 1969 prohlásil, že proti vstupu Velké Británie do Společenství nemá námitek, ale nejprve musí být definitivně vyřešena otázka financování společné zemědělské politiky. Tato odpověď však vůbec neznamenala radikální změnu politiky Francie vůči Británii. De Gaulle také v podstatě souhlasil s přijetím Británie, až budou vyřešeny některé otázky. Nejen k tomuto účelu byl svolán summit v Haagu na prosinec 1969, kde země Šestky měly dosáhnout konečné dohody a měl být odblokován proces evropské integrace (Booker, North, 2006: 164).

Změna ale nastala ve vztahu k celému integračnímu procesu, ke kterému měl Pompidou mnohem pozitivnější postoje než de Gaulle. Ve světle blížícího se Haagského summitu Pompidou volal po posílení a prohloubení kompetencí Společenství.³⁸ Haagský summit tak nabízel možnost vyřešení problematických otázek a ve výsledku i způsobil přelom v historii evropské integrace. Padla zde dohoda na rozšíření³⁹ Evropských společenství o další státy, avšak bez stanovení nějakého přesného data. Muselo totiž být nejdříve vyřešeno financování zemědělské politiky, které právě zmrazilo integrační proces v roce 1965. Podmínkou také bylo, že staronoví kandidáti také nebudou moci tato

³⁸ Zásadním rozhodnutím bylo dokončit plnou hospodářskou a měnovou unii do roku 1980.

³⁹ Kromě Velké Británie ještě o další tři státy: Irskem, Dánskem i Norskem. Tyto státy usilovaly o přistoupení již při druhé britské přihlášce.

ujednání následně měnit. K dohodě o financování došlo v dubnu 1970.⁴⁰ Opustil se princip příspěvku národních států a ujednání z období Lucemburského kompromisu. Přešlo se na systém, který dovoloval financovat i ostatní politiky Komise. Financování bylo zajištěno skrze daně a cla z importovaných zemědělských produktů ze třetích zemí, z cel průmyslových výrobků importovaných do Společenství a každá členská země odváděla maximálně 1 % z částky vybrané na dani z přidané hodnoty. Evropskému parlamentu byla svěřena kontrolní úloha k tomuto rozpočtu. Jednoznačně tak došlo k posílení nadnárodního charakteru Společenství, proti kterému tak bojoval Charles de Gaulle (Blair, 2005: 37-38; Möckli, 2009: 18-20).

5.2 Změny na britských ostrovech – přímá cesta do Evropy?

Konzervativci byli v letech 1964-1970 opoziční stranou. Během této doby byl do čela strany vybrán nový předseda Edward Heath a došlo ke změně ekonomického programu. Nový ekonomický program byl postaven na radikálním odmítnutí státních zásahů do ekonomiky a na volnotržním prostředí. Konzervativci věřili, že problémy tkví v neefektivitě vynakládaných státních prostředků a v přílišném vlivu podnikatelských svazů, které deformovaly prostředí volného trhu. Tento posun pomohl konzervativní straně se jasně odlišit od Labouristické strany. Konzervativní strana tak byla zvolena ve volbách 1970 na základě nového stylu vládnutí, který seškrtná výdaje státu, sníží daně, reformuje průmyslové vztahy, posílí konkurenci a zastaví inflaci. Edward Heath byl také prvním britským premiérem, který byl již od počátku svého vstupu do funkce zarytým zastáncem vstupu do Evropských společenství. Byl označován za přesvědčeného eurofila. Ostatně zastáncem zapojení Velké Británie do evropského integračního procesu byl již od počátku 50. let. Už tehdy měl svoji řeč v Dolní komoře o nutnosti připojení Británie k Schumanovu plánu, dále byl členem Monnetova Akčního výboru a samozřejmě byl hlavním vyjednavatelem

⁴⁰ Byla to změna natolik radikální, že muselo dojít i ke schválení nové smlouvy tzv. Lucemburské smlouvy.

prvního britského pokusu o vstup do EHS za Harolda Macmillana (George, 1998: 46-49).

V otázce globální role Velké Británie po procesu dekolonizace byl také přesvědčený o nutnosti směřování do Evropy, raději než budování anglo-amerických vztahů. Hned jak v roce 1970 nastoupil do funkce, informoval amerického prezidenta Nixona, že už si dále nepřeje mluvit o tzv. „speciálním vztahu“. Tvrdil, že snaha o „speciální vztah“ s USA, který by uspokojil obě strany, je iluze. Jedině Společenství mohou nabídnout Británii politický a ekonomický základ, aby se mohla bránit hlavním supervelmocím. Šanci tak viděl ve vytvoření „speciálního vztahu“ mezi celými ES a USA, nikoli jenom Británií. Argumentoval tak, že Evropa musí být silná jako celek, aby mohla být USA dobrým a důvěryhodným spojencem. Nixon tento přístup kvitoval a paradoxně označoval vztahy s Británií v této době za nejlepší za poslední roky. Spolupráce USA a Británie probíhala dál v oblasti jaderného výzkumu a zpravodajských služeb, ale vztahy už ztrácely na důvěrnosti. Heath zdůrazňoval, že si nepřeje, aby státy Šestky viděly ve Velké Británii onoho „Trojského koně“. Za tyto postoje si vysloužil od Henryho Kissingera, který Nixonovo nadšení pro Heatha nesdílel, označení „britská verze de Gaulla“ (Möckli, 2009: 47; Rossbach, 2009: 131).

Vývoj ve společenství také nahrával Heathově potřebě vstupu, stejně jako za Wilsonovy vlády. Lucemburský kompromis znamenal oslabení nadnárodních prvků a dohody z Youndé znamenaly možnost vytvoření preferenčních vztahů se zeměmi Commonwealthu. Rozdílem oproti Wilsonovi bylo, že Heath nekladal takový důraz právě na země Commonwealthu a speciální vztah s USA (Blair, 2005: 41). Už před volbami 1970 bylo jednou z hlavních priorit Konzervativní strany vstup do Společenství. Nicméně tato priorita nebyla v předvolební kampani příliš vidět a vstup do Společenství nebylo obecně příliš akcentované téma, a proto se někdy hovoří o tom, že Edward Heath své voliče oklamal. Po vítězství ve volbách totiž konzervativci ihned otevřeli jednání o vstupu ES, a to i navzdory britskému veřejnému

mínění⁴¹ (Booker, North, 2006: 167). Svou zarytostí ve sledování evropského cíle je Edward Heath považován za jednu z mála osob, která dokázala změnit směr britské historie pouze svým přesvědčením a charakterem. Vstup do EHS byl pro něj primárním cílem i za cenu občasného přehlížení jiných politik (Gowland, Turner, Wright, 2010: 72).

Hned po dvou týdnech, které uběhly od zvolení Edwarda Heatha do premiérského křesla, tj. 30. června 1970 byla vyslána delegace do Bruselu v čele s ministrem zahraničí Alecem Douglas-Homem, čímž byla zahájena jednání o vstupu do Evropských společenství. Šéfem vyjednávacího týmu byl nejprve Anthony Barber a následně Geoffrey Rippon, další v týmu byli Sir Con O'Neill a John Robinson, který byl Heathovým asistentem již při vyjednávání v letech 1961-1963. Nutno však dodat, že oficiální předběžná vyjednávání začala už za Wilsonovy vlády na konci roku 1969. Heathovo zapálení pro vstup do Společenství mělo své výhody i nevýhody. Ve vztahu k zemím Šestky to budilo pozitivní dojem, který předjímal hladký vstup. Ale z britského pohledu to vytvářelo názory, že za vstup do Společenství je ochoten zaplatit jakoukoli cenu, jen aby uspokojil svoje politické ambice. Při vyjednáváních zaujal takovou taktiku, která rezignovala na požadavky na změnu fungování a procesů uvnitř Společenství, dokud nebude Británie řádným členem. To vycházelo i z jeho zkušeností vyjednávání vstupu z let 1961-1963, kdy požadavky na změny uvnitř Společenství byly pro země Šestky naprosto nepřijatelné a neměly valného významu a jenom popudily země Šestky proti Británii. Tento přístup byl nazván příznačně „spolknout v celku a hned“ (Gowland, Turner, Wright, 2010: 73).

5.3 Vstup do Společenství

Vyjednávání se zaměřila na několik témat: otázka stability libry, Commonwealth, zemědělství a výše britských příspěvků do společného rozpočtu.

⁴¹ Z průzkumu vyplynulo, že 57 % voličů nesouhlasí se vstupem do Společenství. Jednoznačnou podporu vyjádřilo 19 % (George, 1998: 49).

Libra se po své devalvaci v roce 1967 částečně upevnila, ale její budoucnost byla nejistá. Libra byla stále využívána jako rezervní měna, což byl ještě pozůstatek z dob, kdy Británie ekonomicky vládla kapitalistickému světu. Rezervní měny jsou vystaveny řadě nebezpečí, v případě libry to byl např. mechanismus vývozu inflace a tzv. princip vyvažování hodnoty libry. Tyto prvky byly zcela neslučitelné s plány Společenství na vytvoření hospodářské a měnové unie. Libra by tak mohla ohrozit měnový prostor zemí Šestky (Goněk, 2002: 50).

Otázka Commonwealthu byla mnohem méně komplikovaná než při vyjednávání v roce 1961. Změny v obchodních vztazích mezi zeměmi Commonwealthu ponechaly pouze dvě témata k řešení, a to karibský cukr a novozélandské mléčné výrobky, což úzce souviselo s problematikou společné zemědělské politiky. Britové žádali privilegovaný vstup na evropský trh pro tyto výrobky, ale to byla přímá konkurence evropských farmářů, zejména těch francouzských, kteří produkovali sýry a cukrovou řepu. Francie proto v této věci zastávala tvrdé postoje. Nakonec na doporučení Komise bylo dohodnuto, že se pravidla pro dovoz cukru nebudou měnit až do roku 1974, kdy vyprší dohody z Yaoundé upravující vztahy s rozvojovými zeměmi. Následně budou uzavřeny asociační dohody i s dalšími zeměmi Commonwealthu (Sychra, 2003: 44-45).

Pro Británii bylo obecně velmi složité přijmout pravidla společné zemědělské politiky, kterou vytvořila Šestka. Ceny potravin na britském trhu našly svoje hladiny na nízké úrovni díky přímým vládním kompenzacím pro britské zemědělce v případě jakéhokoli deficitu v příjmech. Tato podpora byla placena z britských daní z příjmu. Společná zemědělská politika byla postavena na stanovených cenách zemědělských produktů dotovaných ze společné zemědělské politiky. Tyto ceny byly stanovovány každý rok ministry zemědělství členských zemí. Pokud se cena dostala pod stanovenou úroveň vlivem tržních mechanismů, Komise zasáhla nákupem zemědělských přebytků, které uskladnila, a ceny se tím pádem vrátily zpět. Pokud byla stanovená cenová hladina překročena např. nárůstem cen na světových trzích, byla vyplácena „kompenzace“ zemědělcům, kteří svoji cenu snížili a prodávali tak za garantované ceny na evropském trhu (George, 1998: 51). Nejcitlivější otázkou

tak bylo, že principy společné zemědělské politiky přinesou zdražení cen⁴² potravin ve Velké Británii. Heathovi bylo jasné, že změna společné zemědělské politiky se mu nemůže při vyjednávání podařit, proto jeho snahou bylo zařídit co nejdelší přechodná období⁴³ (Forster, 2002: 48-50; Goněk, 2002: 105).

Britský příspěvek do společného rozpočtu byl další spornou otázkou a byl také hlavním bodem jednání v prvních měsících. Tato sporná otázka byla opět spojena se společnou zemědělskou politikou a jejím financováním. Kvůli nastaveným pravidlům financování by Británie platila neúměrně vysoký příspěvek k velikosti národního důchodu, jelikož většinu potravin a průmyslových výrobků dovážela ze zemí mimo EHS a právě z cel a daní z dovážených produktů se platila společná zemědělská politika (Geddes, 1998: 53).

Většina rozpočtu navíc šla na společnou zemědělskou politiku (91 %), ze které získávala nejvíce prostředků Francie. Britským požadavkem bylo platit v prvním roce členství pouhých 3 % celkového rozpočtu EHS a po pěti letech vystoupat na 15 %. S tím Francie rezolutně nesouhlasila a požadovala okamžitý příspěvek ve výši 21 %. Británii se nakonec podařilo vyjednat pětileté přechodné období pro vstup do společné zemědělské politiky a příspěvek do rozpočtu ve výši 19 % (Goněk, 2002:105). Vývoj vyjednávání na začátku roku 1971, kdy ještě nepanovala shoda na uvedených tématech, popsal s notnou dávkou vtipu francouzský prezident G. Pompidou takto: *„Člověk si musí na Britech cenit tři vynikajících vlastností: humoru, vytrvalosti a realismu. Mám pocit, že se v této chvíli se nalézáme ve stadiu humoru“* (Booker, North, 2006: 172). Jednání o jednotlivých aspektech se protahovala zejména ze strany Francie, ještě na začátku roku 1971 nebylo nic domluveno. Důvodem bylo francouzské čekání na to, až ve všech státech Společenství dojde k ratifikaci Lucemburské smlouvy z roku 1970, ve které bylo mimo jiné zaneseno právě financování společné zemědělské politiky.

⁴² Oficiálním odhadem bylo zdražení o 26 %.

⁴³ Zrušení britských tarifů do 5 let, přizpůsobení celnímu sazebníku ES do 5 let a taktéž snížení exportu z Nového Zélandu během 5 let na hodnotu 71 % vůči dosavadnímu stavu. Přizpůsobení se společné zemědělské politice do 5 let (Sychra, 2003: 44).

Dalším aspektem vyjednávání a debat byla otázka ztráty britské suverenity. Bylo to ale mnohem méně akcentované téma než na začátku šedesátých let, a to jednak kvůli de Gaullovi, který v průběhu šedesátých let právě prosazoval princip suverenity národních států, ale také kvůli tomu, že veřejné mínění se soustředilo v mnohem větší míře na ekonomická témata, jako právě zvyšování cen potravin. Téma ztráty suverenity se mnohem více řešilo v politických kruzích, a to ještě za situace, kdy Společenství jednoznačně směřovala k mnohem užší hospodářské a politické spolupráci na nadnárodní úrovni.⁴⁴ Zde byl Edward Heath varován ze strany ministerstva zahraničí, že s procesem změny obsaženým v uvedených zprávách vedoucích k silné nadnárodní spolupráci, je třeba počítat hned od počátku. Pro Heatha to byla velice nepříjemná situace. Veřejné mínění příliš vstupu nenahrávalo⁴⁵, navíc veřejnost nebyla příliš dobře informovaná o citlivých tématech (Gowland, Turner, Wright, 2010: 75). Ze strany vlády byli Britové neustále přesvědčováni, že vstup do Společenství znamená pouhou obchodní dohodu a zjištění o skutečném směřování Společenství mohlo způsobit politický otřes. Obě zprávy obsahující návrhy na další směřování Společenství však v Británii prošly překvapivě bez vyvolání pozornosti (Booker, North, 2006: 171-172).

Jednání v Bruselu vedl tedy Geoffrey Rippon. Jednání se však na jaře 1971 zasekla na mrtvém bodě. Zde byl velice důležitou osobou Edward Heath, který jinak vedl jednání individuálně s jednotlivými představiteli Šestky. Summit Heath-Pompidou v květnu 1971 je označován za nejdůležitější schůzku dvou státníků západoevropských zemí na začátku sedmdesátých let. Británie si nebyla jistá, zda Francie opět nehledá jenom důvody jak se vyhnout britskému vstupu do Společenství. Francie si naopak nebyla jistá britskými úmysly vstupu.

⁴⁴ V této době docházelo k dokončování Wernerovy a Davignovovy zprávy o „hospodářské a měnové“ a „politické“ unii“. Wernerova zpráva se soustředila na vytvoření hospodářské a měnové unie v horizontu 10 let. Počítala se značným přesunem kompetencí na nadnárodní úroveň a s vytvořením Evropské centrální banky. Davignovova zpráva doporučovala vytvoření společné zahraniční politiky a posílení posice Evropy mezi USA a Sovětským svazem (Blair, 2005: 39).

⁴⁵ V letech 1967-1971 spadla podpora vstupu do Společenství z 65 % na 22 % (Gowland, Turner, Wright, 2010: 75).

Heath se proto sešel s Pompidouem a během dvanáctihodinového jednání se shodli na dalším pokračování vyjednávání. Pompidou se po tomto jednání vyjádřil následovně: „*Duch naší domluvy mne vede k názoru, že jednání o přistoupení budou úspěšná*“ (Goněk, 2002: 102).

Na této schůzce Heath slíbil přijmout nastavená pravidla ES, navíc došlo i k dohodě nad směřováním Společenství k hospodářské a měnové unii, což mělo pro Británii obrovské důsledky. Tato dohoda bude Heathovi v budoucnu zazlívána a bude mít zásadní důsledky pro vztah Británie a zbytku zemí ES. Summit Heath-Pompidou je však označován za rozhodující okamžik, kdy byly prolomeny ledy v anglo-francouzských vztazích. Po ratifikaci Lucemburské smlouvy všemi státy Šestky a summitu mezi Heathem a Pompidouem v květnu 1971, kde se vyjasnily sporné body, dostala vyjednávání velkou dynamiku a obě strany byly schopny dosáhnout určitých kompromisů, např. v případě přechodných ustanovení pro Británii (Möckli, 2009: 49).

Vstupní jednání byla oficiálně ukončena 23. července 1971. Následně muselo dojít ke schválení v Dolní sněmovně britského parlamentu. Vláda s tím příliš nespěchala, protože vstup do Společenství neměl zcela jistou podporu. Proti byla část konzervativců, ale i labouristů,⁴⁶ dále byli proti severoirští unionisté, nezávislí poslanci a nacionalisté, nejasný byl postoj liberálů. Ke schválení podpisu smlouvy o přistoupení došlo až 28. října 1971. Smlouva o přistoupení byla podepsána 22. ledna 1972 v Bruselu s platností od 1. ledna 1973, kdy se Británie stala plnoprávným členem Evropských společenství spolu s Irskem a Dánskem⁴⁷ (Goněk, 2002:106). Heath chtěl původně podepsat

⁴⁶ Někteří z nich však nebyli proti vstupu do Společenství, ale zastávali postoje proti vládě.

⁴⁷ Ze čtyř kandidátských zemí byla Velká Británie jedinou, která si nenechala takto zásadní rozhodnutí schválit v referendu svými občany. Rozhodnutí o vstupu tak bylo potvrzeno pouze Dolní komorou. V Irsku a Dánsku dopadlo referendum ve prospěch vstupu, Norové však členství ve Společenství ve svém referendu odmítli, a proto do Společenství nakonec nevstoupili. Úspěšnost britské přihlášky byla také determinujícím faktorem pro Irsko a Dánsko, jelikož jejich hospodářství bylo silně navázané na to britské. Např. v Irsku tvořil dovoz z Británie 70 % všech importů a přes 50 % všech irských exportů odcházelo taktéž do Británie. Irská ekonomika by bez té britské nepřežila, proto britská přihláška do EHS determinovala i tu irskou (Blair, 2005: 41-42).

smlouvu o přistoupení v Londýně a spojit s velkým proslovem k britským občanům. Nakonec musel podepsat smlouvu v Bruselu, kde se vyjadřoval o budoucnosti, která: *„...bude vyžadovat silný smysl pro představivost, a která inspiruje nová opatření jdoucí mimo rozsah Římských smluv. Vstup Británie znamená konec rozdělení a začátek nové fáze budování lepší a zejména sjednocené Evropy“* (Rossbach, 2009: 133).

I když vyjednané podmínky pro Británii byly daleko od ideálních představ, Heath se během vyjednávání držel jasné taktiky. Měl své zkušenosti z vyjednávání ze začátku šedesátých let a také si byl vědom toho, že Společenství byla v mnohem silnější vyjednávací pozici. Heath věřil, že většina sporných bodů se bude dát dále vyřešit po přistoupení Británie do Společenství a nečinil z nich předmět vyjednávání. Hlavní bylo, že Británie je plnoprávným členem se všemi právy a povinnostmi. Británie přijala 13 tisíc stran evropské legislativy, vysoké náklady na společnou zemědělskou politiku, zavázala své soudy podřídit vyšší evropské soudní instanci a přislíbila oslabit pozici libry jako rezervní měny. Navenek vláda přesvědčovala masivní kampaní britskou společnost o úspěších, kterých při vyjednávání dosáhla. Byla také sepsána Bílá kniha Spojené království a Evropská společenství, která musela být několikrát přepsána, aby působila co nejpresvědčivěji. Následně byl výtah z této knihy rozslán do všech britských domácností. Kniha však záměrně manipulovala s pravdou a záměrně vynechávala některé prvky z podepsaných smluv a obecně byla zaměřena pouze na výhody členství⁴⁸ (Booker, North, 2006: 177-178; Forster, 2002: 43).

Příkladem snahy zlepšení podmínek pro Británii po vstupu do ES je snaha o nalezení náhrady za společnou zemědělskou politiku, která byla pro Británii nevýhodná. Heath se snažil o vyjednání rozšíření společného rozpočtu o politiky, ze kterých by mohla profitovat Velká Británie. To potvrdil na summitu v Paříži v říjnu 1972, kde se již účastnili zástupci nových zemí. Byl zde jednou

⁴⁸ Např. vstup do ES nemá žádný vliv na rozhodování britských institucí, až na jisté změny vyplývající ze smluv; nikde se nemluví o přenosu kompetencí na nadnárodní úroveň; slovo nadnárodní nebylo v celém materiálu použito; nikde nebylo ani zmínka o hospodářské a měnové unii apod. (Booker, North, 2006: 178).

z vůdčích osobností a dokázal Společenství nasměrovat tam, kde to bylo výhodné pro Británii. Podařilo se mu prosadit založení nového nástroje společné regionální politiky – Evropský fond pro regionální rozvoj, který se do současné doby snaží o snižování disparit mezi regiony Evropské unie. Británie díky tomuto nástroji dokázala získat více zpět než platila do rozpočtu. Dokázal tím také na domácí půdě předvést první výhodu vstupu do Společenství před velice skeptickými Brity. Tento nástroj se však rozbíhal dalších 10 let než začal reálně fungovat. S odstupem času se to jeví jako úspěšná a jako jediná možná taktika při vyjednávání zejména s Francií, jejímž hlavním cílem bylo zachovat společnou zemědělskou politiku v nezměněné podobě. Dále zde bylo dohodnuto směřování k hospodářské a měnové unii, společný vnější celní sazebník vůči zemím Východního bloku a další ujednání z oblasti environmentální a sociální (George, 1998: 56).

Společenství se tedy rozrostla na devět členů, nově tzv. země Devítky. Země Devítky se svou populací 250 mil. obyvatel se zařadily po bok dvou hlavních supervelmocí a posílil také jejich ekonomický vliv. Po rozšíření byla ekonomická síla Společenství na podobné úrovni jako ta americká a japonská a jejich ekonomiky se podílely na pětině světového obchodu. Rozšíření také znamenalo úpadek významu organizace EFTA a z tohoto důvodu nové země zdůrazňovaly uzavření dohod o preferenčním přístupu na trhy Společenství. Výsledkem tohoto tlaku bylo uzavření zóny volného obchodu mezi ES a zeměmi EFTA v roce 1972 (Blair, 2005: 42).

5.4 Velká Británie – problémový partner?

V roce 1973 se Británie potýkala s ekonomickým poklesem, který vedl k pádu Heathovy vlády. Celkově sedmdesátá léta byla charakteristická světovými ekonomickými problémy – dvě ropné krize, odpoutání dolaru od zlata apod. Do premiérského křesla se po necelých čtyřech letech vrátil v únoru 1974 Harold Wilson z Labouristické strany. I přesto, že sám usiloval o vstup do Společenství v roce 1967, používal členství v ES ke kritice Edwarda Heatha. Navíc se v rámci Labouristické strany vytvořilo silné protievropské křídlo po vetu

v roce 1967. Wilsonovou strategií bylo kritizovat podmínky vstupu, které vyjednal Heath, ne však samotné členství. Zároveň sliboval, že příští labouristická vláda vypíše referendum o členství v ES a znovu vyjedná nové výhodnější podmínky. Byla to taktika jak usmířit zastánce a odpůrce ES uvnitř Labouristické strany. Byla to velmi nebezpečná hra i z toho důvodu, že sám byl zastáncem členství. Hned po vítězství labouristů ve volbách byla zahájena vyjednávání s ES vedené ministrem zahraničí Jamesem Callaghanem, který chtěl otevřít problémová témata a zastával konfrontační postoje vůči ostatním členům Společenství (Blair, 2005: 44-45).

Britové získali několik ústupků⁴⁹, ale na mnoho let zhoršily vztahy s původními zeměmi Šestky. Renegociované podmínky byly potvrzeny na summitu v Dublinu v březnu 1975. Požadavky Británie země bývalé Šestky značně iritovaly a bylo mnoho důvodů proč jim nevyjít vstříc. Kdyby Společenství ustoupila ze svých pozic, mohly se začít ozývat další státy, jako třeba Německo, které bylo také velkým přispěvatelem do společného rozpočtu. Na vztazích dále nepřidalo vyhlášení referenda v Británii o setrvání v ES v červnu 1975, které bylo z hlediska práva Společenství na pováženu. Nebyla jasná ani jeho závaznost. Správně mělo být vypsáno před podepsáním přístupové smlouvy. Před referendem byly zahájeny silné kampaně jak podporující členství (YES Campaign), tak proti (NO Campaign).⁵⁰ V referendu se britští občané rozhodli pro setrvání v ES v poměru – 67 % pro, 33 % proti. Už během kampaně se názory nakláněly směrem k zachování členství a celkově YES kampaň měla i širší podporu ze strany zájmových skupin a médií. Britští občané tak v referendu definitivně potvrdili setrvání Británie v ES, zvláštní vztah k ES však přetrvával i nadále (Crowson, 2007: 40-44; Forster, 2002: 48-50).

⁴⁹ Ve věci dovozu zboží z Commonwealthu byl učiněn pokrok. Vztah s rozvojovými zeměmi z Afriky, Karibiku a Pacifiku byl ošetřen skrze rozvojovou politiku Společenství. Podepsáním dohody z Lomé v roce 1975 systém nabízel výhodnější přístup na evropské trhy než starý britský systém. Dále bylo dojednáno prodloužení přechodného období pro dovoz másla z Nového Zélandu. U otázky příspěvku do společného rozpočtu bylo prodlouženo přechodné období nanejvýš o dva roky.

⁵⁰ Šlo o nadstranické bloky skládající se ze širokého spektra aktérů.

Členství ve Společenství byl pro Edwarda Heatha jasným úspěchem, na který byl osobně pyšný. Taktika a způsob vyjednávání Edwarda Heatha však determinoval další vývoj vztahů Británie a Společenství. Proces britského přistupování tak nemůžeme uzavřít k 1. lednu 1973. Vyjednávání prakticky probíhala dalších dvanáct let a definitivně byla uzavřena až v roce 1984 ve Fontainebleau, kde se definitivně rozhodlo o výši britského příspěvku do společného rozpočtu. Za tu dobu si Británie získala reputaci země, se kterou se dá jen stěží domluvit a spolupracovat. Británie místo toho, aby se rychle přizpůsobila a „naskočila do rozjetého rychlíku“, dále jen taktizovala a podnikala pouze některé změny. Britská politická špička si stále neuvědomovala, že Británie již není velmocí ve smyslu 19. století a že z Evropských společenství se za tu dobu stala opravdová mocnost v moderním smyslu slova, tj. postavená na ekonomické síle⁵¹ (Goněk, 2002: 108).

V Británii i nadále existovaly zájmové skupiny, které byly silně proti členství nebo přinejlepším pouze pochybovaly o jeho přínosech. Většina britských premiérů následujících po Edwardu Heathovi (Wilson 1974-1976, Callaghan 1976-1979, Thatcher 1979-1990 a Major 1990-1997) si vybrali cestu obstrukcí a konfliktního způsobu jednání se svými novými evropskými partnery. Díky tomuto stylu jednání se Británii také nepodařilo získat pozice lídra ve Společenství, a to platí až do dnešních dob. Británii jednoznačně schází pocit sounáležitosti a jednoty s evropskými partnery – stále se nepodařilo překonat vnímání „my“ a „oni“. Sporná zůstávala nadále tytéž témata, která byla řešena v předešlých kapitolách. Vývojem evropské integrace se však přidávala další, např. hned první spor o vytvoření společné energetické politiky v reakci na ropnou krizi z počátku sedmdesátých let, kdy Británie odmítla návrh na sdílení energetických zásob s ostatními členy Společenství. Na energetické konferenci v Paříži 1975 dokonce požadovala vystupovat jako samostatný člen hájící vlastní politiku oddělenou od Společenství. Další sporem byl vývoj okolo měnové a hospodářské unie a zařazení libry do plovoucích směnných kurzů. Celkově zde panovala obava o ztrátu suverenity rozhodování v otázkách

⁵¹ V přepočtu HDP na obyvatele zaujímal Británie z celé Devítky předposlední místo. Horší bylo už pouze Irsko (Goněk, 2002: 108).

celoevropského práva. Na ES byl také sváděn britský ekonomický pokles v průběhu let sedmdesátých, který však byl pouze vyústěním dlouhodobých strukturálních problémů a také následkem vývoje globálního ekonomického systému (např. ropné krize). Jmenovat bychom mohli další a další příklady, kdy stála Británie proti zbytku Společenství. Svým postojem tak získala značný „vyděračský“ potenciál (Gowland, Turner, Wright, 2010: 77-78).

6 Exkurz – britský stranický systém a vztah k ES/EU

Obsahem této kapitoly je stručný exkurz vztahu dvou hlavních politických stran k procesu evropské integrace od konce sedmdesátých let až do dnešní doby. Je velice zajímavé pozorovat zvraty jednotlivých stran a stále stejné vzorce chování doprovázející britskou politiku až do současnosti.

6.1 Konzervativní strana

Konzervativní strana pod vedením M. Thatcherové se dostala k moci v roce 1979. Na počátku 80. let pokračovala v opatrné a pragmatické podpoře evropské integrace, tj. zejména podpoře společného trhu. Ke změně došlo s platností Jednotného evropského aktu (JEA)⁵² v roce 1987, který posílil nadnárodní úroveň. V této chvíli přichází rozkol v Konzervativní straně, jelikož došlo k silné kritice premiérky za podepsání JEA. M. Thatcherová v roce 1988 jako odpověď na JEA pronesla známou tzv. bruggskou řeč, ve které kritizovala Komisi a bránila intergovernmentální charakter evropské integrace. ES podle ní byl prostředek k prosperitě a ne cíl sám o sobě (Drewry, 2007: 104). Následně došlo k poklesu podpory a k neshodám uvnitř strany, a to díky otázce zapojení Velké Británie do Evropského mechanismu směnných kurzů, rozšiřování sociální dimenze ES (kritika konzervativců), návrhům o politické a měnové unii (kritika konzervativců) a znovusjednocení Německa (kritika M. Thatcherové). Důležitou roli při odchodu M. Thatcherové sehrála právě evropská politika a postoj k integračnímu procesu, kde byla kritizována za pasivnější roli v ES. Po odchodu z vedení strany patřila i nadále k velkým kritikům evropské federalizace. Za M. Thatcherové tak došlo k obratu v evropské politice Konzervativní strany, což vedlo ke štěpení strany na příznivce a odpůrce evropské integrace (Váška, 2006: 12-13).

⁵² Jednotný evropský akt byl novým impulsem evropské integrace. Jeho cílem byl dokončit vnitřní trh, ale také upravit pravidla fungování evropských orgánů a přenesl na ně více pravomocí z národních států, např. v oblasti výzkumu a vývoje, životního prostředí a společné zahraniční politiky.

Toto štěpení se ještě dále prohloubilo za následného lídra strany a premiéra J. Majora, který byl v evropských otázkách považován za pragmatika a snažil se o vstřícnějším přístup než M. Thatcherová. Jeho evropská politika byla ale značně ovlivněna spory mezi jednotlivými křídly strany, jednáním o Maastrichtské smlouvě a výstupem libry Evropského mechanismu směnných kurzů. Strana se kvůli evropským otázkám roztříštila na několik frakcí, které se střetly při schvalování Maastrichtské smlouvy. Ta byla schválena jenom pod hrozbou předčasných voleb a negativních ekonomických důsledků jejího nepřijetí. Majorovi se rozpolcenou stranu kvůli evropským otázkám sjednotit nepodařilo a došlo k největšímu rozvratu strany od druhé světové války i přes to, že se mu podařilo vyjednat mnoho výjimek z Maastrichtské smlouvy.⁵³ Jak se v posledních letech vlády J. Majora vztahy Velké Británie s EU zhoršovaly, tak se zhoršoval i osobní postoj J. Majora k evropské politice (Turner, 2000: 25-31). „Z Konzervativní strany se v 90. letech stala nejvíce euroskeptická mainstreamová strana v EU“ (Gifford, 2010: 331).

Po prohraných volbách do poslanecké sněmovny v roce 1997 byl J. Major v čele strany vystřídán a strana přijala tvrdé postoje proti návrhům přicházejícím z kontinentální Evropy, což bylo nejvíce viditelné v otázce jednotné měny, kdy se při stranickém hlasování vyjádřilo 84,4 % členů proti přijetí. Po J. Majorovi byli v čele strany W. Hague, I. D. Smith, M. Howard a D. Cameron, kteří postupně raději upozadili evropská témata, aby vnitřně konsolidovali rozvrácenou stranu. Vztah k EU se projevil např. před volbami 2001 ve slibech o znovuvyjednání Nicejské smlouvy a návratu k intergovernmentalismu (Baker et. al, 2008: 99). Od odchodu M. Thatcherové se však konzervativcům nepodařilo nalézt takového vůdce, který by dokázal zkrotit svým pragmatickým přístupem evropské pochybovače. Do roku 2010 byla Konzervativní strana v opozici, což nahrávalo i důraznější rétorice proti EU (zejména proti přijetí tzv. evropské ústavy a Sociální charty). Labouristé se v té době totiž projevovali jako proevropská strana (Kaniok, 2006: 112).

⁵³ Vynechány všechny zmínky o federalizaci. Velká Británie si také vyjednala opt-out ze Sociální charty a další.

Od roku 2005 je v čele strany David Cameron, který je v současné době i premiérem. Svůj aktuální postoj k EU vyjádřila Konzervativní strana ve volebním programu pro volby 2010. Konzervativní strana věří, že by Velká Británie měla hrát aktivní a vedoucí roli v integračním procesu a podporuje integraci jako takovou, ale odmítá jakýkoli přesun další moci na nadnárodní úroveň bez konání referenda. Konzervativci jsou stále proti jednotné měně a zdůrazňují hájení národních zájmů a suverenity Velké Británie. Uvedené je také v programovém prohlášení současné koaliční vlády konzervativců a Liberálních demokratů.⁵⁴ Konzervativci požadují také další výjimky typu opt-out⁵⁵ z posledního stádia hospodářské a měnové unie a schengenského systému.

6.2 Labouristická strana

Porážka v parlamentních volbách 1979 znamenala pro Labouristickou stranu posun k tvrdému antievropskému postoji, který se projevil hned v roce 1980 při stranickém hlasování o vystoupení Velké Británie z ES, kde většina členů hlasovala pro vystoupení. Po další porážce v parlamentních volbách 1983 byl ale cíl vystoupení z ES označen za odvolatelný a závislý na budoucí trajektorii evropské integrace. Od roku 1988 se politika strany naprosto otočila do proevropské pozice. Vedení strany se distancovalo od vystoupení ze Společenství. Strana se následně soustředila na příležitosti, které Společenství nabízí v sociální oblasti. V 90. letech strana odmítla nadnárodní charakter evropské integrace a EU viděla pragmaticky jako nástroj k naplňování společných zájmů nezávislých členských států. K účasti Velké Británie na jednotné měně měla pozitivní náklonnost, ale labouristé zdůrazňovali, že tyto mechanismy musí dokázat, že jsou v první řadě v národním ekonomickém zájmu. V tomto období byla labouristická politika velice proevropská, ale přesto se uvnitř strany vytvořily skupiny euroskeptiků sdružené v neformální skupině Labour Euro Safeguards Campaign, která se stavěla proti principům evropské integrace. Ve straně začaly postupně vznikat další skupiny jako People's

⁵⁴ Europe, Conservatives, dostupné na: <http://www.conservatives.com/Policy/Manifesto.aspx>, 3. 5. 2012.

⁵⁵ Trvalá výjimka z práva EU pro členský stát.

Europe Campaign a Labour Against the Euro, jejichž společným cílem je boj proti jednotné měně. V roce 2003 vznikla také skupina proti přijetí evropské ústavy Labour for Referendum (Baker et al., 2008: 96).

Labouristická strana byla u moci od roku 1997 do roku 2010. Na premiérském křesle se za tu dobu vystřídal Tony Blair (1997-2007) a Gordon Brown (2007-2010) a jejich politika by se dala označit jako proevropská. Oproti předchozím konzervativním vládám to byla zásadní změna. Proevropská pozice byla potvrzena rychlým přijetím Amsterodamské smlouvy a podpisem Sociálního protokolu (Gifford, 2008: 139; Foster, 2002: 122). Labouristé se snažili za dobu své vlády depolitizovat evropská témata na domácí scéně. Tvrdili například, že případné přijetí eura je ekonomický a technokratický problém a odmítli vypsání referenda o Lisabonské smlouvě. Otázka eura se stala ústředním tématem skupinek euroskeptiků uvnitř Labouristické strany. Samotná strana byla nakloněna myšlence přijetí eura. Problém měla ale strana u veřejnosti, která byla nakloněna proti euru (Foster, 2002: 107,123). Období vlády Tonyho Blaira je charakterizováno jako období přiblížení se Velké Británie „srdci EU“. Gordon Brown byl oproti Tonymu Blairovi v otázce EU o mnoho zdráhavější, což bylo nejvíce patrné při podpisu Lisabonské smlouvy, kdy se dostavil pozdě a k solo podpisu došlo bez větší pozornosti. Gordon Brown podle komentátorů nechtěl připoutávat pozornost a rozdmýchat diskuse o referendu a celkově jeho přístup charakterizuje i přístup Britů k EU (Carey, Geddes, 2010: 852). Labouristické vlády se snažily i o ospravedlnění členství Velké Británie v EU tím, že zdůrazňovaly vliv Velké Británie a „britství“ na EU a opačně se snažily o evropeizaci „britství“, v čem ale selhaly (Gifford, 2010: 329).

Labouristický manifest 2010 se pragmaticky věnuje výhodám členství a spolupráce v EU a zdůrazňuje, že Velká Británie bude silná, pokud bude silná i EU. Labouristé dále podporují rozšíření EU o Chorvatsko a kritizují postoj konzervativců k EU, který podle nich snižuje vliv Velké Británie ve světových otázkách. Stále jsou nakloněni přijetí eura, ale tomu musí předcházet referendum (Labour Party Manifesto, 2010: 10:4). O případném přesunu moci na nadnárodní těleso se v labouristickém manifestu nedočteme nic.

K případnému přenosu moci na nadnárodní těleso se ale Gordon Brown vyjádřil takto: „... *jediná cesta kupředu je cesta mezivládní, ne federální; vzájemné uznání, ne centralizovaná pravidla pro všechny; daňová konkurence, ne daňová harmonizace; unie s řádnou politickou odpovědností a subsidiaritou, ne superstát. Homonegizační a centralizační trendy současného směřování evropské integrace jsou v rozporu s britskými liberálními hodnotami*“ (Gifford, 2010: 329). Z uvedeného vyplývá, že labouristé sdílejí některá stejná východiska jako konzervativci, zejména se tedy shodnou na tom, že z EU nesmí vzniknout evropský superstát, ale unie národních států, dále musí dojít k modernizaci a zvýšení efektivity EU. Obě strany ale volí naprosto odlišné strategie. Labouristé pod Tonym Blairem se snažili o institucionální reformu s cílem posílit instituce a hlasování kvalifikovanou většinou, což bylo v přímém rozporu se strategiemi konzervativců (Váška, 2006: 17-18).

7 Závěr

Předložená diplomová práce se věnovala vztahu Velké Británie k evropské integraci po druhé světové válce až do jejího vstupu do EHS se zaměřením na poválečné období končící vstupem Velké Británie do Evropských společenství. Práce identifikovala politické preference a postoje představitelů Velké Británie vůči projektu evropské integrace, které se ve sledovaném historickém období určitým způsobem vyvíjely. V 50. letech 20. století byl Londýn přesvědčen, že evropská integrace je v jeho zájmu a snažil se o navázání spolupráce, nikoli však o plné členství v nadnárodním tělese. To bylo způsobeno tím, že hlavními obchodními vazby Velké Británie nebyly v této době směřovány na evropský kontinent, ale byly směřovány na země Commonwealthu. Snaha o získání velmocenského postavení bránila Londýnu zapojení do nadnárodních struktur a směřovala orientaci na „speciální vztah“ s USA, které byly tzv. „starším bratrem“ Velké Británie.

Koncem 50. let a začátkem 60. let 20. století začínalo být londýnským představitelům ale jasné, že kontext velmocenských a ekonomických vztahů se změnil. Výhodnost spolupráce se zeměmi Commonwealthu se postupně rozpadala, došlo k úpadku „speciálního vztahu“ s USA, britská ekonomika rostla oproti členským zemím EHS o mnoho pomaleji a koncept evropské integrace tak prokazoval svoji úspěšnost. Na počátku 60. let 20. století tak celá Británie zažívala rozpolcenost a krizi identity. Místo toho, aby Británie jako vítěz světové války směřovala k znovuzískání svého světového postavení, došlo k orientaci na EHS, což bylo považováno za potvrzení úpadku britské pozice v mezinárodních vztazích. Proto ani motivy ke vstupu do EHS nebyly ze strany představitelů EHS, zejména Francie, považovány za upřímné. Velká Británie v 50. letech 20. století projektu evropské integrace nevěřila a myslela si, že ztroskotá. Upřednostňovala spolupráci na mezivládním principu, o kterou se pokusila založením EFTA. Britská snaha o vstup byla motivována pragmatickými důvody a nadále prosazovala transatlantické vztahy a globální volný obchod. Nedůvěra v britské úmysly a zejména tvorba společné zemědělské politiky byly důvody k zablokování první přihlášky do EHS ze strany francouzského prezidenta Charlese de Gaulla. Francouzský prezident se

obával britské dominance v EHS, vlivu na společnou zemědělskou politiku, která byly velice výhodná pro francouzské zemědělce, a toho, že by britský vstup uvrhl EHS do „náručí“ USA, čímž by ztratilo svoji nezávislost.

Druhá britská přihláška byla odsouzena k neúspěchu z podobných důvodů jako ta první. Podle Charlese de Gaulla Británie stále nebyla připravena k transformaci svých ekonomických a politických vztahů. Dvě veta Charlese de Gaulla byly logickou odpovědí na britský přístup, který upřednostňoval rychlé zisky a pouze britské zájmy. EHS si chránilo svůj způsob řešení problémů a svoje zájmy, které přinášely prospěch všem členům Šestky. Ze strany Velké Británie pak nemohlo být pochyb, že jejím přistoupením dojde k naprosto jiné dynamice evropské integrace a změně do té doby platného systému. Zajímavé bylo, že i po odstoupení Charlese de Gaulla Francie zastávala stejné postoje. Nejprve musely být vyřešeny otázky financování společné zemědělské politiky a až potom mohlo dojít k přistoupení Velké Británie. Jediná změna byla, že došlo k jinému mocenskému rozložení uvnitř Šestky.

Druhé veto však Brity od dalšího usilování o vstup neodradilo. V té době již Británie s ohledem na svůj ekonomický úpadek a pokles vzájemných vztahů mezi zeměmi Commonwealthu neměla žádnou jinou možnost. Druhá britská přihláška tak nebyla stažena a vyčkávalo se na vhodný okamžik. K tomu došlo na konci šedesátých let, kdy proběhly politické změny ve dvou hlavních státech Šestky Francii a Německu. Britská konzervativní vláda nastavila taktiku „spolknout všechno a hned“, čímž zajistila poměrně rychlé vyjednání podmínek vstupu. Doufala ale, že se jí v budoucnu podaří provést změny v podmínkách vstupu. Velká Británie tak oficiálně vstoupila do ES k 1. lednu 1973. Taktika však do budoucna nadělala mnoho problémů a následující vlády se snažily renegociaci vyjednaných podmínek, k čemuž došlo až o mnoho let později. V roce 1975 bylo dokonce vyhlášeno referendum o setrvání, které skončilo kladně pro Společenství. Referendem však pochybnosti o setrvání v ES neskonzily a můžeme je pozorovat až do dnešní doby. Během dalších desetiletí došlo ve dvou hlavních britských stranách k několika obrátům ve vztahu k ES, a to samozřejmě vytvářelo konflikty s ostatními zeměmi Společenství. Základními prvky, které zůstaly integrální součástí britské politiky i nadále, byly důraz na

mezivládní způsob spolupráce, odpor k přesunu kompetencí na nadnárodní úroveň a důraz na volný obchod a vztahy s Commonwealthem a s USA, i když už příliš nefungovaly.

8 Seznam literatury

Alexander, P. R. (2001): The Labour Government, Commonwealth Policy, and the Second Application to Join the EEC, 1964-1967. In: May, A. (ed.) *Britain, the Commonwealth and Europe. The Commonwealth and Britain's Applications to Join the European Communities*. Palgrave, Basingstoke, 132-155.

Baker, D. et. al. (2008): Euroscepticism in the British Party System: A Source of Fascination, Perplexity, and Sometimes Frustration. In: Taggart, P.; Szczerbiak A. (eds.) *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. Vol. 1. Case Studies and Country Surveys. OUP, Oxford, 93-116.

Blair, A. (2005): *The European Union since 1945*. Pearson Education Limited, Harlow.

Booker, Ch.; North, R. (2006): *Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti*. Barrister and Principal, Brno.

Crowson, N. J. (2001): *The Conservative Party and European Integration since 1945. At the heart of Europe?* Routledge, London.

Camps, M. (1964): *Britain and the European Community 1955-1963*. OUP, Oxford.

Carey, S.; Geddes, A. (2010): Less Is More: Immigration and European Integration at the 2010 General Election. Vol. 63, No. 4, 849-865.

Davis, R. (1997): The „Problem of de Gaulle“. British Reactions to General de Gaulle's Veto of the UK Application to Join the Common Market. *Journal of Contemporary History*. Vol. 32, No. 4, 456-464.

Drewry, G. (2007): The Jurisprudence of British Euroscepticism. *Utrecht Law Review*. Vol. 3, No. 2, 101-115.

Forster, A. (2002): *Euroscepticism in Contemporary British Politics. Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties since 1945*. Routledge, London.

George, S. (1998): *An Awkward Partner: Britain in the European Community*. OUP, Oxford.

Geddes, A. (2004): *The European Union and British Politics*. Palgrave, Basingstoke.

- Gifford, Ch.** (2008): *The Making of Eurosceptic Britain. Identity and Economy in a Post-Imperial State*. Ashgate, Aldershot.
- Gifford, C.** (2010): The UK and the European Union: Dimensions of Sovereignty and the Problem of Eurosceptic Britishness. *Parliamentary Affairs*. Vol. 63, No. 2, 321-338.
- Goněk, V.** (2002): *Od „malé Evropy“ k „velké Evropě“*. Dějiny rozšiřování Evropských společenství. Masarykova univerzita, Brno.
- Gowland, D.; Turner, A.; Wright, A.** (2010): *Britain and European Integration since 1945. On the sidelines*. Routledge, London.
- Horčíčka, V.; Kovář, M.** (2005): Dějiny evropské integrace. Triton, Praha.
- Kaiser, W.; Elvert, J.** (2004): European Union Enlargement. A Comparative History. Routledge, London.
- Kaniok, P.** (2006): *Evropeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů*. Disertační práce, MU Brno.
- Labour Party Manifesto 2010**, dostupné na:
<http://www.labour.org.uk/uploads/TheLabourPartyManifesto-2010.pdf>, 3. 5. 2012.
- Lieber, R.** (1970): *British Politics and European Unity: Parties, Elites and Pressure Groups*. University of California Press. Los Angeles.
- Luňák, P.** (1997): *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve Studené válce*. Libri, Praha.
- MacAllister, R.** (1997): *From EC to EU. An Historical and Political Survey*. Routledge, London.
- Mackintosh, J.** (1969): Britain in Europe. Historical Perspectives and Contemporary Reality. *International Affairs*. Vol. 45, No. 2, 246-258.
- Macmillan, H.** (1973): *At the End of the Day*. Macmillan, London.
- Mangold, P.** (2006): *The Almost Impossible Ally. Harold Macmillan and Charles de Gaulle*. I. B. Tauris, London.
- May, A.** (2001): Commonwealth or Europe? Macmillan's Dilemma, 1961-1963. In: May, A. (ed.) *Britain, the Commonwealth and Europe. The Commonwealth and Britain's Applications to Join the European Communities*. Palgrave, Basingstoke, 82-110.

- Moravcsik, A.** (2000): De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 2). *Journal of Cold War Studies*. Vol. 2; No. 3, 4-68.
- Möckli, D.** (2009): *European foreign policy during the Cold War. Heath, Brandt, Pompidou and the Short Dream of Political Unity*. I. B. Tauris, London.
- Parr, H.; Pine, M.** (2006): Policy Towards the European Economic Community. In: Dorey, P. *The Labour Governments 1964-1970*. Routledge, London, 108-129.
- Rossbach, N. K.** (2009): *Heath, Nixon and the Rebirth of the Special Relationship. Britain, the US and the EC, 1969-1974*. Palgrave, New York.
- Schöplflin, G. A.** (1964): The Other Europe. *International Affairs*. Vol. 40, No. 4, 674-684.
- Sychra, Z.** (2003): První rozšíření: Velká Británie, Irsko, Dánsko. In: Fiala, P.; Pitrová, M. *Rozšiřování ES/EU*. Masarykova univerzita, Brno, 21-47.
- Turner, J.** (2000): *The Tories and Europe*. MUP, Manchester.
- Váška, J.** (2006): Srovnání britského konzervativního euroskepticismu a independetismu. *Prague Social Science Studies*. Teritoriální řada TER-028, FF UK Praha.
- Verrier, A.** (1983): *Through the Looking Glass: British Foreign Policy in an age of Illusions*. Norton, New York.
- Younger, K.** (1972): Britain in Europe: The Impact on Foreign Policy. *International Affairs*. Vol. 48, No. 4, 579-592.

9 Resumé

Great Britain has had from the beginning of the European integration distant and skeptic attitude against supranational cooperation. There were several reasons: lack of interest in political and economic field, geopolitical experience and fear of the lost their identity and sovereignty. British identity comes from history of Great Britain as an imperial power and the winner of two world wars. Great history and island isolation caused a feeling of separation and distinction from continental Europe.

Great Britain was after World War II orientated on the special relationship with USA, Commonwealth countries and at the last Europe. Ambition of Great Britain was to become a third superpower in international relations and that is why she refused the opportunity to be member state of the European Steel and Coal Community. The main actors of the debate about role of the Great Britain in the process of European integration were Labour Party and Conservative Party. Impulse for the first application to the European Economic Community in 1961 came from the Conservative party and their motives were all economic. The First application succeeded long negotiations which were unsuccessful. Second application in 1967 during labour government was unsuccessful too. British applications faced up French attitude which were reluctant to accept Great Britain to EEC. Charles de Gaulle was especially afraid of the British dominance in the EEC.

Great Britain has entered in EEC in 1973 after twenty years of establishing EEC. It was after change at French political scene. Successor of Charles de Gaulle Georges Pompidou was not reluctant to British application because he was afraid of powerful Germany and he wanted Great Britain in EEC to the balancing of particular powers.